

Landschap en Cultuurhistorie

**Bestemmingsplan en MER Gebiedsontwikkeling
Lisserbroek**

Bureaustudie

projectnummer 418207
definitief revisie 0.1
28 februari 2024

Landschap en Cultuurhistorie

Bestemmingsplan en MER Gebiedsontwikkeling Lisserbroek

Bureaustudie

projectnummer 418207

definitief revisie 0.1
28 februari 2024

Auteur

[REDACTED]

Opdrachtgever

GEM Lisserbroek i.o.v. grondeigenaren Binnenturfspoor voor Binnenturfspoor
BPD voor Lisserbroek-Noord

Gecontroleerd:

[REDACTED]

datum
28 februari 2024

beschrijving
definitief

vrijgave

[REDACTED]

Inhoudsopgave

Blz.

1	Inleiding en kader	1
2	Beleidskader	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Internationaal beleid	6
2.3	Rijksbeleid	6
2.4	Provinciaal beleid	9
2.5	Gemeentelijk beleid	13
3	Ontstaans- en bewoningsgeschiedenis	19
3.1	Inleiding	19
3.2	Ontstaansgeschiedenis landschap	19
3.3	Cultuurhistorische bewoningsgeschiedenis	22
3.4	Huidig en toekomstig gebruik	26
4	Landschappelijke en cultuurhistorische waarden	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Karakteristieken van het cultuurhistorisch landschap	27
4.2.1	Geomorfologie en reliëf	27
4.3	Landschappelijke hoofdstructuur en landschapstypen	27
4.4	Landschappelijke waarden	32
4.4.1	Bijzonder provinciaal landschap	32
4.4.2	Aardkundige waarden	32
4.4.3	Overige provinciaal aangeduide landschappelijke waarden	32
4.4.4	Gemeentelijke aangeduide landschappelijke waarden	33
4.5	Cultuurhistorische waarden	33
4.5.1	Unesco Werelderfgoed	33
4.5.2	Beschermd Stads- en dorpsgezicht	33
4.5.3	Rijksmonumenten	33
4.5.4	Provinciaal aangeduide cultuurhistorische waarden	33
4.5.5	Gemeentelijke monumenten	35
4.5.6	Overige gemeentelijk beschermde cultuurhistorische waarden	35
4.5.7	Overige (niet-beschermde) cultuurhistorische waarden	36
5	Effecten gebiedsontwikkeling Lisserbroek op landschap en cultuurhistorie	38
5.1	Effect op landschappelijke waarden	38
5.1.1	Algemeen	38
5.1.2	Bijzonder provinciaal landschap	38
5.1.3	Aardkundige waarden	38
5.1.4	Overige provinciaal aangeduide landschappelijke waarden	39
5.1.5	Gemeentelijk aangeduide landschappelijke waarden	40
5.2	Effect op cultuurhistorische waarden	40

5.2.1	Unesco Werelderfgoed	40
5.2.2	Beschermd Stads- en dorpsgezicht	40
5.2.3	Rijksmonumenten	40
5.2.4	Provinciaal aangeduide cultuurhistorische waarden	40
5.2.5	Gemeentelijke monumenten	41
5.2.6	Overige gemeentelijk beschermde cultuurhistorische waarden	41
5.2.7	Overige (niet-beschermde) cultuurhistorische waarden	41

6	Conclusie	42
----------	------------------	-----------

Bronnen

1 Inleiding en kader

In opdracht van GEM Lisserbroek C.V. en BPD Ontwikkeling B.V. is door Antea Group een bureaustudie Landschap en Cultuurhistorie uitgevoerd voor het plangebied van de “Gebiedsontwikkeling” Lisserbroek in Lisserbroek (gemeente Haarlemmermeer). Aanleiding voor het onderzoek is het opstellen van een milieueffectrapportage (MER) voor een structuurvisie en (later op te stellen) omgevingsplan voor het voornemen om 2.400-4.000 woningen in het plangebied te realiseren inclusief basisvoorzieningen, infrastructurele ontsluiting en groenvoorzieningen.

De gebiedsontwikkeling gaat ten koste van bestaande landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Deze bureaustudie gaat in op de landschappelijke en cultuurhistorische waarden in en direct nabij het plangebied en de effecten van de gebiedsontwikkeling Lisserbroek hierop. De bureaustudie dient als onderbouwing voor de ruimtelijke procedure.

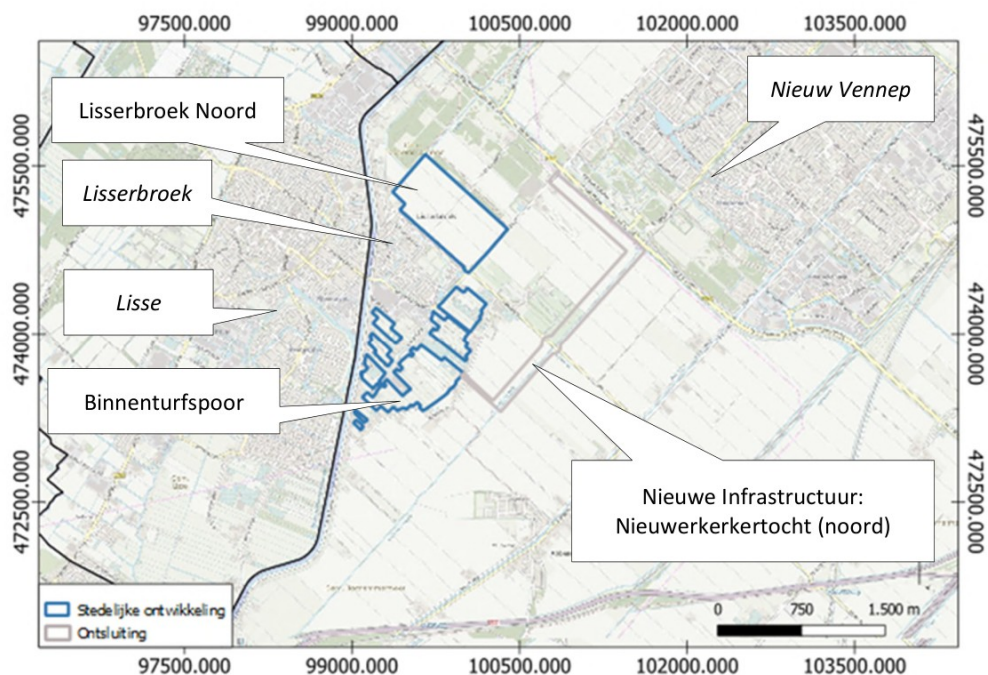
In deze bureauonderzoek wordt daar waar relevant onderscheid gemaakt in 2 alternatieven:

- Alternatief 1: realisatie van 2.400 woningen en bijbehorende voorzieningen, infrastructuur en groen op de ontwikkelvelden van de projectontwikkelaars (Binnenturfspoor en Lisserbroek Noord).
- Alternatief 2: aanvullende realisatie van 1.600 woningen (tot het totaal van 4.000) en bijbehorende voorzieningen, infrastructuur en groen conform de ambitie van de gemeente op aanvullende ontwikkelvelden.

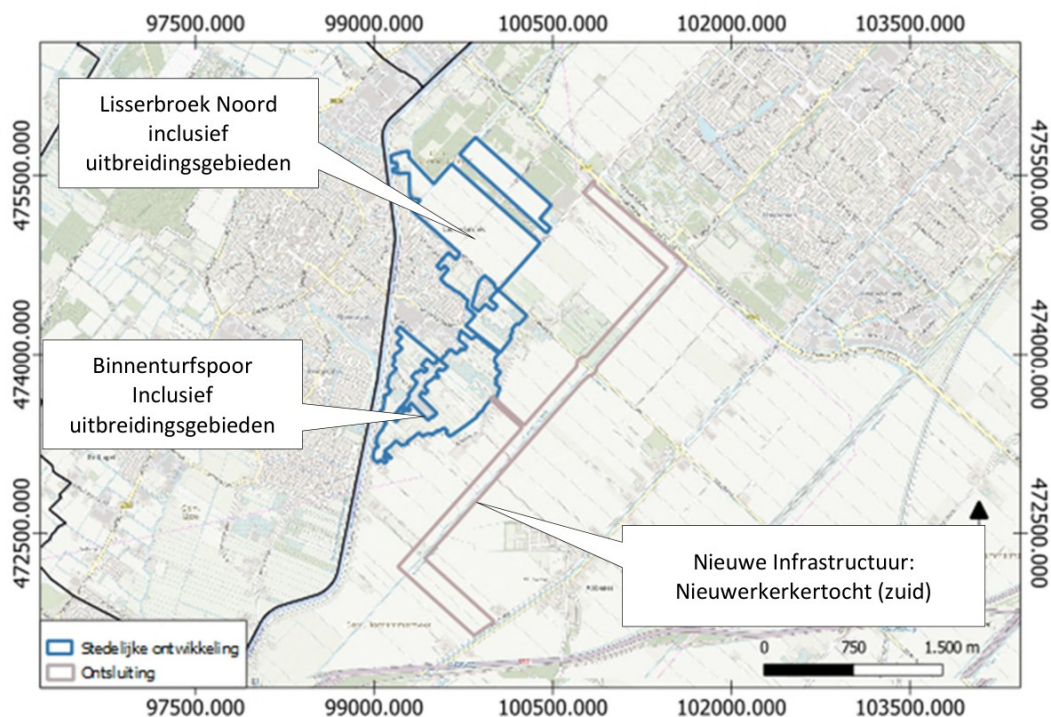
Daarnaast wordt onderscheid gemaakt in 4 onderdelen en deelgebieden:

- Lisserbroek Noord
- Binnenturfspoor
- (Nieuwe) Infrastructuur
- groenvisiegebieden

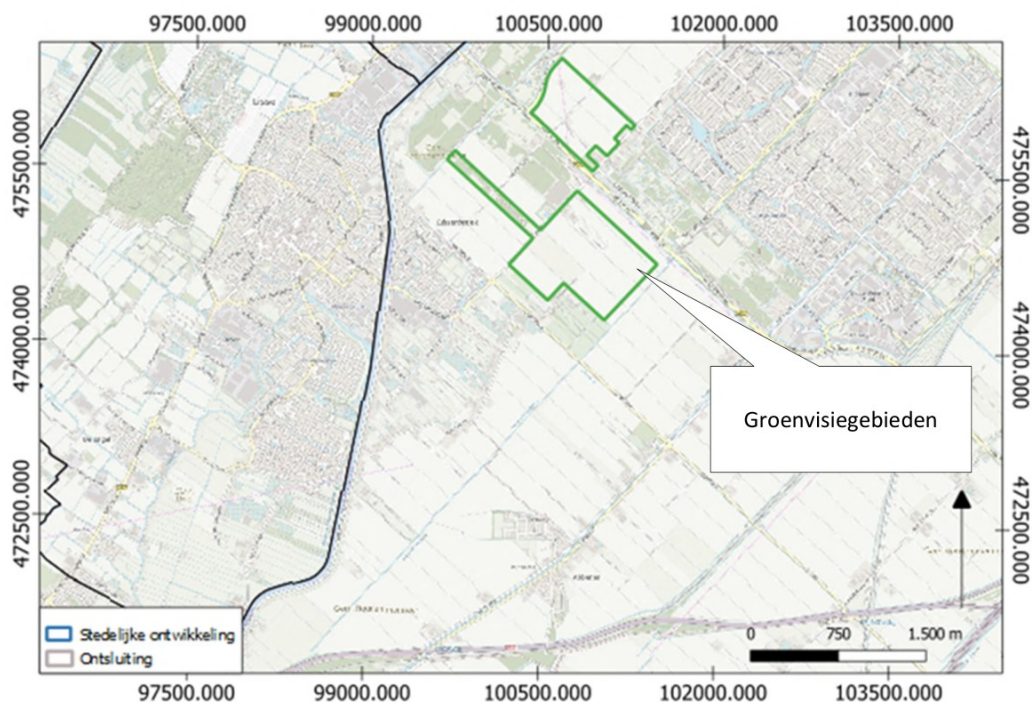
Zie figuur 1.1 a t/m c.

Figuur 1.1a Alternatief 1: 2.400 woningen met bijbehorende voorzieningen en (nieuwe) infrastructuur

Figuur 1.1b Alternatief 2: 4.000 woningen met bijbehorende voorzieningen en (nieuwe) infrastructuur

Figuur 1.1c roengebieden Groenvisiegebieden.

In deze bureaustudie wordt naar de volgende landschappelijke en cultuurhistorische waarden gekeken:

Thema	Aspect
Landschap	Bijzonder provinciaal landschap
	Aardkundige waarden
	Overige provinciaal aangeduide landschappelijke waarden
	Overige gemeentelijk aangeduide landschappelijke waarden
Cultuurhistorie	Unesco Werelderfgoed
	Beschermde Stads- en Dorpsgezicht
	Rijksmonumenten
	Provinciaal aangeduide cultuurhistorische waarden
	Gemeentelijke monumenten
	Overige gemeentelijk beschermde cultuurhistorische waarden

Bij cultuurhistorie wordt vaak het onderscheid gemaakt in historisch stedenbouwkundige waarden (de gebouwde waarden) en historisch geografische waarden (de cultuurlandschappelijke waarden zoals wegen, dijken, watergangen, zandpaden, historische groenstructuren e.d.).

Unesco Werelderfgoed en provinciaal aangeduide cultuurhistorische waarden kunnen onder beide vallen. Beschermde Stads- en dorpsgezichten, Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten vallen onder historisch stedenbouwkundige waarden. Overige gemeentelijke beschermde waarden en overige (niet beschermde) waarden betreffen meestal historisch geografische waarden.

Archeologie kan ook als onderdeel van cultuurhistorie worden gezien, maar is in een separate studie onderzocht. Dit vanwege het specifieke karakter van en specifieke eisen aan archeologisch onderzoek.

Voor de inventarisatie van de waarden is gebruik gemaakt van vrij toegankelijke informatie over landschappelijke en cultuurhistorische waarden, zoals luchtfoto's, historische kaarten, erfgoedkaarten, monumentenregisters e.d.

De inschatting van effecten is kwalitatief/beschrijvend gedaan op basis van een deskundigenoordeel.

Als er lacunes in kennis worden geconstateerd die alleen ingevuld kunnen worden door locatie- en vervolgonderzoek wordt dit signaleerd en als aanbeveling meegegeven aan het MER.

Leeswijzer

Deze Bureaustudie Landschap en Cultuurhistorie is als volgt opgebouwd:

- Hoofdstuk 2 geeft een samenvatting van het beleidskader;
- Hoofdstuk 3 gaat in op de ontstaans- en bewoninggeschiedenis van het gebied;
- Hoofdstuk 4 beschrijft de landschappelijke en cultuurhistorische waarden in en rond het gebied;
- Hoofdstuk 5 toetst de effecten van de voorgenomen gebiedsontwikkeling op de landschappelijke en cultuurhistorische waarden en toetst of het voornemen past binnen de wet- en regelgeving en beleidskader;
- In hoofdstuk 6 wordt ten slotte een samenvattende conclusie gegeven.

2 Beleidskader

2.1 Inleiding

Bescherming van landschappelijke waarden is niet vastgelegd in een wet, zoals bijvoorbeeld natuur (Wet natuurbescherming) of cultuurhistorie/archeologie (Erfgoedwet). Landschap en bescherming ervan is wel beschreven in diverse beleidskaders op zowel nationaal (NOVI en Ruimte), provinciaal (Omgevingsvisie en -verordening, Leidraad Landschap en Cultuurhistorie) als lokaal niveau (omgevingsvisie, Visie Landschap en Recreatie en Visie Ringdijk en Ringvaart). Hierbij heeft het Rijk de eerste verantwoordelijkheid voor het landschap (zoals voorheen de aanwijzing van Nationale Landschappen) overgedragen naar de provincies.

Centrale aspecten in de diverse beleidskaders zijn:

- Erkenning van bijzondere en/of zeldzame landschappelijke waarden (zowel landschappelijke structuren als geheel als individuele elementen zoals bomen);
- Zorgplicht ruimtelijke kwaliteit:
 - Zuinig ruimtegebruik;
 - Bewuste keuze en zorgvuldige afweging van ruimtegebruik;
 - Duurzame ontwikkeling van de ruimte;
 - Landschappelijke inpassing: voorkomen dan wel verminderen van negatieve effecten op landschappelijke waarden.
- Bevorderen ruimtelijke kwaliteit / Kwaliteitsverbetering landschap:
Passende functies mogen zich ontwikkelen als er ook een prestatie voor het landschap is. Hier tegenover staat: bijdrage aan behoud, herstel en versterking van landschappelijke waarden.

Bescherming van cultuurhistorische waarden is deels vastgelegd in de Omgevingswet en Erfgoedwet, deels in diverse beleidskaders op zowel nationaal (NOVI, Visie Erfgoed en Ruimte), provinciaal (Omgevingsvisie en -verordening Noord-Holland, Leidraad Landschap en cultuurhistorie Noord-Holland, Cultuurhistorische waardenkaart Noord-Holland) als lokaal niveau (Omgevingsvisie Haarlemmermeer 2040 en erfgoedbeleid Haarlemmermeer). Het rijk heeft een (groot) deel van de verantwoordelijkheid voor bescherming van cultuurhistorische waarden overgedragen naar de provincies en de gemeenten. Het rijk beschermt zelf:

- (Unesco) Werelderfgoed;
- Beschermde stads- en dorpsgezichten;
- Rijksmonumenten.

Het Rijksbeleid is deels gericht op behoud van cultuurhistorische waarden (Erfgoedwet) deels op behoud door ontwikkeling: het behouden van cultuurhistorische waarden door er een nieuwe passende functie voor te geven (het voormalige Belvedere-beleid).

2.2 Internationaal beleid

Het internationaal beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie is vastgelegd in diverse, ook door Nederland ondertekende, verdragen. Dit vormt de basis voor het rijksbeleid ten aanzien van cultuurhistorie.

Ontwikkelingen die de uitzonderlijke universele waarden (UUV's) van Unesco Werelderfgoed aantasten, dienen als gevolg van de Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention voorgelegd te worden aan het Werelderfgoedcomité. De regels ten aanzien van Unesco Werelderfgoed zijn verder vastgelegd in rijks- en provinciaal beleid.

2.3 Rijksbeleid

Omgevingswet (2024)

De omgang met het cultureel erfgoed in onze leefomgeving is geregeld in de Omgevingswet. In de Omgevingswet heeft cultureel erfgoed een brede reikwijdte en een integrale positie. Samen met de Erfgoedwet maakt de Omgevingswet een integrale bescherming van ons cultureel erfgoed mogelijk. De regelgeving met betrekking tot het beheer van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving is vastgelegd in de Omgevingswet. Dit omvat aspecten zoals het verstrekken van een omgevingsvergunning voor rijksmonumenten, het instellen van een monumentencommissie, en het integreren van overwegingen voor cultureel erfgoed in omgevingsplannen.

Voor gebouwde of aangelegde monumenten betekent dit dat de vergunningverlening voor het wijzigen van rijksmonumenten is geregeld in de Omgevingswet. Ook aanwijzing en omgang met beschermde stads- en dorpsgezichten gebeurt op grond van de Omgevingswet.

De Omgevingswet bakent het begrip cultureel erfgoed nader af, specifiek voor de fysieke leefomgeving. De Omgevingswet en de uitvoeringsregels (AMvB's en Omgevingsregeling) regelen waar het gaat om het behoud van cultureel erfgoed bepaalde zaken landelijk, maar de toepassing en uitvoering van de regelgeving vinden veelal decentraal plaats.

Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) en Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl)

Het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) en Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) zijn ingebed binnen de Omgevingswet. Bkl beoogt de kwaliteit van de leefomgeving te borgen en te verbeteren. Het Bkl stelt de inhoudelijke normen voor gemeenten, provincies, waterschappen en het Rijk met het oog op het realiseren van de nationale doelstellingen en het voldoen aan internationale verplichtingen. Het Bal en Bkl zijn twee van de vier AMvB's die invulling geven aan de Omgevingswet. Met specifieke aandacht voor cultureel erfgoed bevat het Bkl bepalingen die gericht zijn op het waarborgen van het behoud, de bescherming en de ontwikkeling van cultureel erfgoed binnen de leefomgeving. Dit besluit stelt normen en regels vast met betrekking tot diverse aspecten van cultureel erfgoed, zoals archeologie, monumenten en cultuurlandschap. Het heeft als doel cultureel erfgoed op doeltreffende wijze te integreren in ruimtelijke ontwikkelingen, met de intentie om dit erfgoed op duurzame wijze te behouden en te koesteren voor komende generaties.

De Omgevingswet vraagt in artikel 5.130, lid 1 van het Bkl om bij het vaststellen van een omgevingsplanwijziging rekening te houden met het behoud van cultureel erfgoed. In beginsel zijn de eisen die aan de bescherming van cultureel erfgoed gesteld worden gelijk aan de eisen die onder huidig recht gelden. In aanvulling op die eisen vraagt artikel 5.130, lid 2, sub d, onder 1 wel om ook rekening te houden met het voorkomen van de aantasting van (beschermde) monumenten. Het kan op grond van de instructieregel in artikel 5.131 van het Bkl nodig zijn om in het omgevingsplan voor de locatie van een werelderfgoed of de locatie daaromheen (de bufferzone) bepaalde regels te stellen met het oog op het behoud van de uitzonderlijke universele waarde.

De algemene rijksregels voor werelderfgoed staan in hoofdstuk 14 van het Bal. De Stelling van Amsterdam behoort tot het Unesco werelderfgoed. Unesco is bekend om het Werelderfgoedverdrag en de daarbij behorende Werelderfgoedlijst. Het verdrag uit 1972 heeft als doel om erfgoed dat van unieke en universele waarde is voor de mensheid, beter te kunnen bewaren voor toekomstige generaties.

Erfgoedwet (2016)

De regelgeving over het behoud en beheer van cultureel erfgoed is sinds 2016 ondergebracht in de Erfgoedwet (opvolger van de Monumentenwet, 1988). De duiding van cultureel erfgoed en de zorg voor cultuurgooederen in overheidsbezit staat in de Erfgoedwet, de omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving is geregeld in de Omgevingswet.

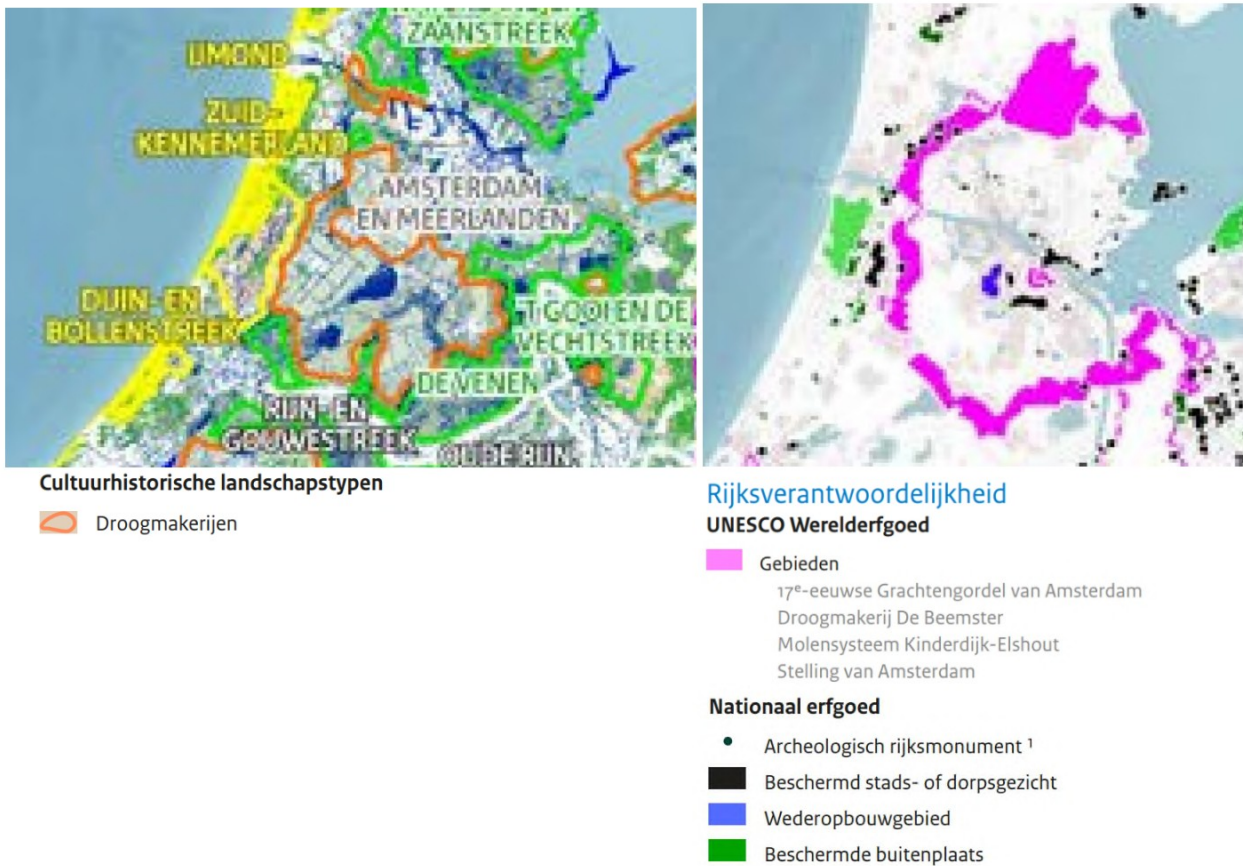
Monumenten moeten van belang zijn door hun schoonheid, de wetenschappelijke en/of hun cultuurhistorische betekenis. Een monument kan worden aangewezen als rijksmonument wanneer het aan bovenstaande voldoet en als het een nationale, unieke waarde heeft. Ook geeft de Erfgoedwet voorschriften voor het wijzigen, verstoren, afbreken of verplaatsen van een beschermd monument. Die voorschriften houden in dat er niets aan het monument mag worden veranderd zonder voorafgaande vergunning. Deze vergunning moet op voorhand worden aangevraagd bij het bevoegd gezag.

Nationale Omgevingsvisie (NOVI) (2020)

Met de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) geeft het Rijk, sinds 2020, een langetermijnvisie op de toekomst en de ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland. Dat gebeurt onder andere door het benoemen van nationale belangen en opgaven. Landschap en cultuurhistorie zijn (samen met natuur) geborgd in nationaal belang 19 “Behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang”. Dit is onder andere uitgewerkt in de doelstelling: Het Rijk beschermt erfgoed en stimuleert dat erfgoed bij actuele ruimtelijke opgaven wordt benut.

In de NOVI wordt de opgave gedefinieerd als cultureel erfgoed en (inter)nationale unieke landschappelijke (en natuurlijke) kwaliteiten te ontwikkelen, te behouden, te versterken en te benutten bij gebiedsontwikkeling en transformatie om zo te werken aan een herkenbare leefomgeving met karakter.

Het plangebied voor de Gebiedsontwikkeling Lisserbroek maakt in de NOVI onderdeel uit van cultuurhistorisch landschapstype “Droogmakerijen” (figuur 2.1) en Erfgoed onder Rijksverantwoordelijkheid “De Stelling van Amsterdam” (figuur 2.2). Daarnaast vallen Beschermd Stads- en Dorpsgezichten, Rijksmonumenten, Wederopbouw-gebieden en Beschermd buitenplaatsen onder rijks verantwoordelijkheid. Deze liggen echter niet in het plangebied voor de Gebiedsontwikkeling Lisserbroek.

Figuur 2.1 (links) Uitsnede kaart Diversiteit van landschappen behorend bij Nationaal belang 'Behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang' (bron: Novi, 2020).

Figuur 2.2 (rechts) Uitsnede kaart Erfgoed en nationale parken-Rijksverantwoordelijkheid behorend bij Nationaal belang 'Behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang' (bron: Novi, 2020).

2.4 Provinciaal beleid

Het provinciaal beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie is beschreven in de Omgevingsvisie Noord-Holland 2050 en verder uitgewerkt in de Omgevingsverordening Noord-Holland 2020. De Omgevingsvisie zegt het volgende over het Noord-Hollandse landschap: "De provincie onderscheidt zich door haar openheid, de grote afwisseling en de contrasten in het landschap. Deze karakteristieken reflecteren de rijke ontstaansgeschiedenis en maken het aantrekkelijk voor mensen om hier te wonen, voor bedrijven om zich hier te vestigen en voor recreanten en toeristen om hier te verblijven. Voor de leefomgevingskwaliteit is het essentieel deze waarden en karakteristieken van landschap, natuur en cultuurhistorie te benoemen, te behouden, waar nodig adequaat te herstellen en waar mogelijk te versterken en te ontwikkelen. En het gaat er om ontwikkelingen en transitie te benutten om een goede landschapskwaliteit in stand te houden en zo nodig te creëren."

Centraal in de visie en verordening staat het in stand houden van een goede omgevingskwaliteit, waaronder ook landschappelijke en cultuurhistorische waarden vallen. Ontwikkelingen moeten passend zijn bij de waarden, karakteristiek en het draagvermogen van het landschap.

In de verordening zijn regels opgenomen ter behoud van beschermingswaardig cultureel erfgoed.

Ruimtelijke inpassing in landelijk gebied (algemeen)

De verordening stelt regels aan de ruimtelijke kwaliteit van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijk gebied. Bij de inpassing van een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling ter plaatse van het werkingsgebied landelijk gebied, wordt in het ruimtelijk plan, gelet op de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie:

- a. Rekening gehouden met: de ambities en ontwikkelprincipes van het toepasselijke ensemble en van de toepasselijke provinciale structuren;
- b. Bij de inpassing betrokken: de kansen zoals beschreven bij de ambities en ontwikkelprincipes;
- c. Bij de inpassing betrokken: de ontstaansgeschiedenis en de kernwaarden van het toepasselijke ensemble en van de toepasselijke provinciale structuren.

De toelichting van een ruimtelijk plan bevat een motivering waaruit moet blijken dat aan bovenstaande voldaan is

De algemene ambitie is om ruimtelijke ontwikkelingen:

- Bij te laten dragen aan het zichtbaar en herkenbaar houden van de landschappelijke karakteristiek
- bij te laten dragen aan het versterken van (de beleving van) openheid en helder te positioneren ten opzichte van de ruimtelijke dragers.

Beschreven ambities en de bijbehorende ontwikkelprincipes zijn vertrekpunt bij het streven naar ruimtelijke kwaliteit.

De Gebiedsontwikkeling Lissersbroek maakt onderdeel uit de volgende provinciale ensembles en structuren:

- Ensemble Haarlemmermeerpolder
- Structuur Ringvaart

De Structuur Ringvaart is minder relevant voor de Gebiedsontwikkeling Lissersbroek, omdat de gebiedsontwikkeling hier geen effect op heeft.

Hieronder is het provinciaal beleid beschreven voor het Ensemble Haarlemmermeerpolder, zoals vastgelegd in de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie en voor zover relevant voor de Gebiedsontwikkeling Lissersbroek.

Provinciaal Ensemble Haarlemmermeerpolder

Ambities en ontwikkelprincipes:

1. Het poldergrid is uitgangspunt

De vaarten, tochten, polderwegen en boombeplanting vormen samen het grid van de droogmakerij. De Hoofdvaart (in de lengterichting van de polder) en de Kruisvaart vormen samen het assenkruis. Parallel aan deze lijnen liggen de tochten en polderwegen.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- Het versterken van het poldergrid.
 - > Houd bij de inpassing van ruimtelijke ontwikkelingen rekening met de bestaande kenmerken van de polder: vaarten, tochten, linten en dwarswegen en het onderliggend verkavelingspatroon. Aanvullingen op deze structuur moeten kwaliteit toevoegen.
- Het accentueren van het verschil tussen het poldergrid en de bovenlanden (restanten veengebied).
 - > Houd de overgang tussen bovenlanden en poldergrid herkenbaar en beleefbaar (denk aan de verschillen in verkaveling, hoogteverschillen, gestuwde waterhuishouding en grondgebruik).
 - > Neem de veenweideverkaveling als uitgangspunt bij ontwikkeling op de bovenlanden.
- Het respecteren van het verschil tussen polderlinten en dwarswegen.
 - > Situeer eventuele ruimtelijke ontwikkelingen aan de polderlinten en houd de dwarswegen juist vrij van bebouwing. De polderlinten worden gekenmerkt door boerenerven, eenzijdige laanbeplanting en sloten langs de weg. Een dwarsweg wordt gekenmerkt door een naastgelegen tocht, laanbeplanting tussen de tocht en de weg en heeft (op een paar uitzonderingen na) nauwelijks bebouwing.

2. Ringvaart en ringdijk zijn het gezicht van Haarlemmermeer

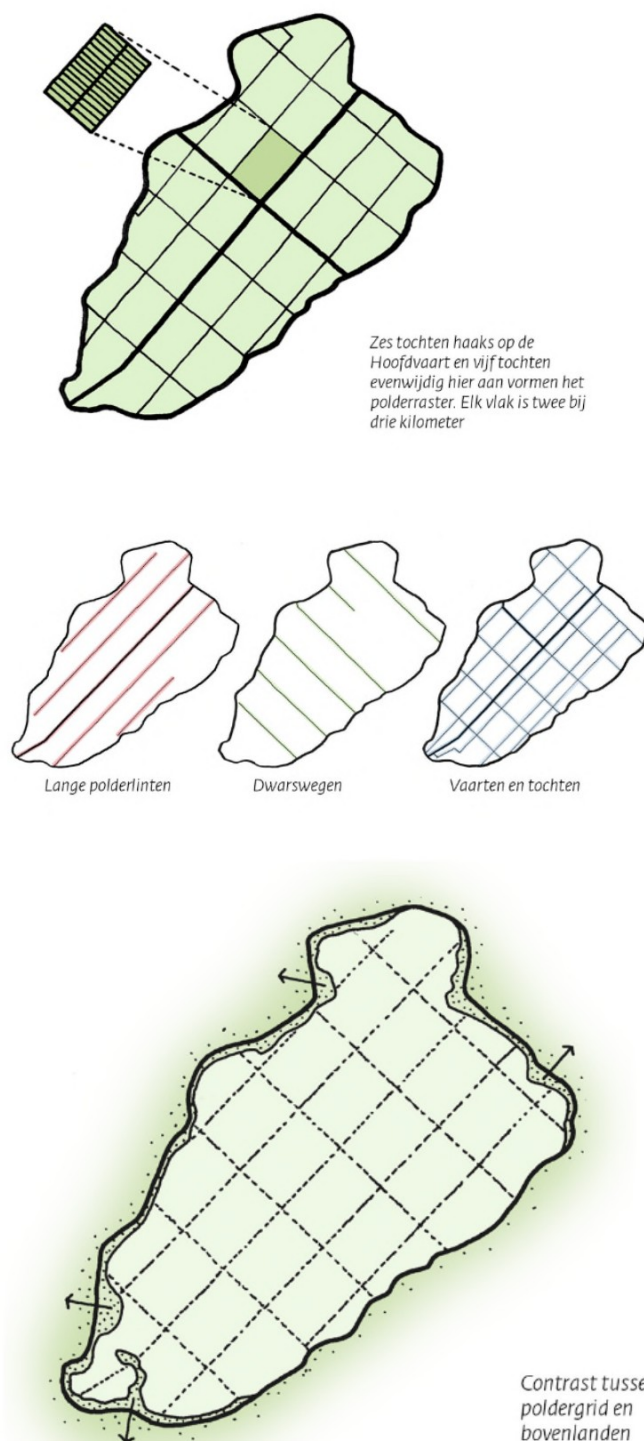
Dit is minder relevant voor de Gebiedsontwikkeling Lissersbroek, omdat deze geen effect heeft op de ringvaart en ringdijk.

3. De Stelling van Amsterdam is als geheel herkenbaar in het landschap

Zie verder in deze paragraaf.

4. Overige ontwikkelprincipes

Geeft regels voor zonneparken en ontwikkelingen bij windmolens: dit is niet relevant voor de Gebiedsontwikkeling Lissersbroek.

Figuur 2.3 Ruimtelijke kernkwaliteiten provinciaal ensemble Haarlemmermeerpolder
(bron: Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland)

Figuur 2.4 Ruimtelijke kernkwaliteiten provinciaal ensemble Haarlemmermeerpolder
(bron: Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland)

Erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde - De Stelling van Amsterdam

In de verordening zijn ook regels opgenomen voor ontwikkelingen binnen erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde, specifiek De Stelling van Amsterdam. De regels zijn bedoeld voor uitwerking en bescherming van de essentiële landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken van de erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde. Een ruimtelijk plan ter plaatse van het werkingsgebied Erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde:

- Bevat regels gericht op de instandhouding of versterking van de kernkwaliteiten van de erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde.
- Voorziet uitsluitend in nieuwe activiteiten die de kernkwaliteiten niet aantasten.

Echter, deze regels zijn niet relevant voor de Gebiedsontwikkeling Lisserbroek, omdat deze buiten de begrenzing van de Stelling is gelegen.

Bijzonder provinciaal landschap

De provincie kan een Bijzonder provinciaal landschap aanwijzen. Dit is een gebied dat landschappelijk, aardkundig, ecologisch of cultuurhistorisch van bijzondere waarde is en niet valt binnen de begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland. In de verordening zijn de gebieden benoemd en op kaart gegrensd en zijn per Bijzonder provinciaal landschap kernkwaliteiten benoemd. Dit is echter niet relevant voor de Gebiedsontwikkeling Lissersbroek: deze is direct nabij Provinciaal bijzonder landschap gelegen.

Provinciale monumenten

De provincie kan in aanvulling op de Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten onder andere “eigen” provinciale monumenten aanwijzen. Dat heeft ze in het gebied voor de Gebiedsontwikkeling Lissersbroek niet gedaan.

2.5 Gemeentelijk beleid

Omgevingsvisie Haarlemmermeer 2040

De gemeente Haarlemmermeer stelt in de inleiding van haar omgevingsvisie het “karakter” van Haarlemmermeer belangrijk te vinden: het boerenlandschap, de polderwegen, de gemalen, de Ringvaart, de luchthaven en alle 31 kernen met hun eigen sfeer. In het “Rad van leefomgeving” maken landschap en cultuurhistorie onderdeel uit van “Natuur en landschap” met als doelen/aandachtspunten: een herkenbaar, aantrekkelijk en beleefbaar landschap en aandacht voor cultuurhistorie en erfgoed. De omgevingsvisie stelt dat de westkant van de Haarlemmermeerpolder langzaam transformeert in een landschap met meer diversiteit in wonen, natuur en recreatie en met open delen met akkerbouw, recreatie, paardenhouderij en/of waterberging. Hierbij is uitgangspunt dat de dorpen langs de Ringvaart niet aan elkaar groeien, maar een parelsnoer vormen met groene ‘spaties’.

In de Omgevingsvisie wordt gesteld dat landschap “getooid” is met erfgoed: onder andere boerderijen langs de polderlinten en de Ringdijk worden specifiek benoemd. De gemeente wil meer bekendheid geven aan het erfgoed en het erfgoed behouden en ontwikkelen. De Ringdijk en Ringvaart worden ontwikkeld tot een aantrekkelijk lint met dorpen afgewisseld met ‘groene spaties’, zoals het groene dijktaalud, de voetsloten en weidse polderzichten. Hier liggen kansen om van dit duo, dijk en vaart, een regionaal ringpark te maken. De lange polderlinten in de droogmakerij Haarlemmermeer – herkenbaar aan de doorgaande bomenrijen en er langs gelegen boerderijen en andere bebouwing – wil de gemeente zichtbaar en beleefbaar houden.

In de Omgevingsvisie ligt het plangebied voor de Gebiedsontwikkeling Lissersbroek in het zuidelijk deel van deelgebied Haarlemmermeer-West. Het grenst aan de noordzijde aan deelgebied Nieuw Vennep (ten noorden van de N207) en aan de oostzijde aan het zuidelijk deel van deelgebied Haarlemmermeer-Oost (ten oosten van de Nieuwerkerktocht). In deelgebied Haarlemmermeer-West wordt de woningbouw bij Lissersbroek genoemd in het rijtje met laatste locaties waar grootschalig buiten de kernen gebouwd gaat worden. Daarbij moet gezocht worden naar dorpse manieren van wonen aansluitend op de bestaande en passend bij de bestaande dorpen en de gebieden waar gebouwd wordt. Hetzelfde geldt voor de uitbreiding Nieuw Vennep West. Abbenes wordt in deelgebied Haarlemmermeer-Oost specifiek genoemd vanwege de bijzondere identiteit als voormalig eiland in een meer van graanvelden.

De Omgevingsvisie stelt ten aanzien van landschap dat grote delen van de omgeving voortdurend in verandering zijn. Het landschap, de wegen, de akkers en weiden veranderen en worden aangepast aan nieuwe eisen en wensen van de tijd. De gemeente wil landschappen voorbereiden

op de toenemende vraag naar aangename ruimte om te verblijven, ontspannen en gebruiken, door de typerende landschappen te versterken en beter toegankelijk te maken.

Een goede landschappelijke inpassing van alle opgaven is daarbij belangrijk. Bij ontwikkelingen in de Haarlemmermeerpolder wil de gemeente de oorspronkelijke karakteristiek handhaven en afhankelijk van de ontwikkeling versterken.

De gemeente wil de aantrekkelijke en voor de Haarlemmermeerpolder kenmerkende landschapsstructuur van Ringdijk en Ringvaart ontwikkelen tot een regionaal Ringpark. Voor de polderlinten wordt ingezet op het herkenbaar en beleefbaar houden van het raamwerk als geheel.

Vanuit omgevingskwaliteit bezien zet de gemeente (o.a.) in op:

- Aandacht voor cultureel erfgoed, de kwaliteit van natuur(schoon) en landschap, de stedenbouwkundige kwaliteit, de architectonische kwaliteit van bouwwerken en de inrichting van de openbare ruimte.
- Beschermen en ontwikkelen van de polderlinten en de polderwegen van de Haarlemmermeerpolder.
- Beschermen en ontwikkelen de Ringdijk en Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder als cultuurhistorisch, recreatief en toeristisch raamwerk dat dorpen en groene gebieden binnen en buiten de polder met elkaar verbindt.

De gemeente wil erfgoed een meer centrale rol geven door het als inspiratiebron te gebruiken. Erfgoedparels zoals de gemalen, verkavelingsstructuren, weidse zichten, oude boerenhoeven en watergangen, werelderfgoed de Stelling van Amsterdam met de forten, de Ringvaart en Ringdijk worden in stand gehouden en erfgoed wordt ingezet als middel tijdens ontwerpprocessen voor ruimtelijke en maatschappelijke kwaliteitsimpulsen. Voor erfgoed dat onmisbaar is om het karakter van Haarlemmermeer te laten zien, streeft de gemeente naar een juridische status als beschermd erfgoed. De gemeente wil:

- Het verhaal van Haarlemmermeer beter zichtbaar en beleefbaar maken voor inwoners, ondernemers en bezoekers;
- Inzetten op het in standhouden en versterken van het nog aanwezige erfgoed, zowel boven- als ondergronds;
- Verbindingen met erfgoed leggen bij stedelijke- en landschappelijke ontwikkelingen;
- Immaterieel en materieel erfgoed met elkaar verbinden;
- De synergie tussen landschap, erfgoed, monumenten en kunst versterken;
- Hergebruik en herbestemmen van erfgoed verder stimuleren;
- Een integrale benadering bewerkstelligen – door aansluiting en inbedding te zoeken van erfgoed bij andere beleidsterreinen als vrijetijdseconomie, ruimtelijke ontwikkeling en het sociale domein.

Erfgoedvisie gemeente Haarlemmermeer 2020-2030

In de Erfgoedvisie legt de gemeente haar visie vast op de erfgoedwaarden in haar gemeenten. Basis van de Erfgoedvisie is 'het verhaal' van Haarlemmermeer met de kernwaarden 'Water en pionieren' en 'Transport en logistiek'. Met drie speerpunten: inspireren, in stand houden en ontwikkelen.

Erfgoedverordening Haarlemmermeer (2016)

In de erfgoedverordening regelt de gemeente conform wettelijke eisen de aanwijzing en bescherming van monumenten en regelt het dat bij aantasting van de waarden van monumenten een omgevingsvergunning nodig is.

De gemeente Haarlemmermeer heeft (nog) geen (gemeentelijke) erfgoedkaart (wel als opgave benoemd in de omgevingsvisie). De gemeente heeft wel een digitale cultuuratlas (https://www.haarlemmermeeratlas.nl/cultureel_erfgoed) en de gemeentelijke monumenten zijn op een lijst vastgelegd.

Visie Landschap en Recreatie Haarlemmermeer 2040

In de Visie Landschap en Recreatie beschrijft de gemeente haar ambities ten aanzien van landschap:

- Versterken en behouden karakteristieke landschappen en bouwstenen van de polders;
- Aansluiten van de landschapsstructuur bij bestaande en verder te ontwikkelen regionale groenstructuren;
- Ruimtelijk-landschappelijke kwaliteiten in alle ontwikkelopgaven verweven.

Versterken en behouden karakteristieke landschappen en bouwstenen van de polders

- Versterken en gebruiken grote landschappelijke structuren (dijken, waterlopen, polderlinten). Zorgen voor continuïteit, doorlopende verbindingen ruimtelijk accentueren met opgaande beplanting;
- Maken van een robuust casco: een landschap dat in staat is mee te veranderen met nieuwe, andere functies en vormen van gebruik. Op regionale schaal aansluiten bij grote structuren en deze ruimte geven binnen de polder; op lokale schaal polderlinten met groene erven versterken. Variatie in landschap ook stimuleren door behoud en stimulering van erfbeplanting;
- Openheid, belangrijke zichtlijnen en panorama's vanaf de dijken handhaven en beschermen;
- Groene, onbebouwde open ruimte tussen de dorpen behouden en versterken (tegengaan aanengroei van kernen);
- Goede landschappelijke inpassing van alle nieuwe ontwikkelingen. Met name de inpassing van grote, ruimte vragende ontwikkelingen;
- Gebruik van verschillen in de bodemgesteldheid (klei, zand, veen), water en oevers om verschillende en herkenbare gebieden te maken.

Aansluiten van de landschapsstructuur bij bestaande en verder te ontwikkelen regionale groenstructuren

- Aansluiten bij regionale groenstructuren;
- Regionaal en lokaal de groenstructuur voltooien;
- Ontwikkelen Regionaal Ringpark langs de ringdijk en ringvaart als zeer herkenbare en krachtige landschappelijke structuur op regionaal niveau.

De ambities en de verschillende doelen zijn vertaald naar groengebieden, verbindingen en voorzieningen (figuur 2.5). In het zuiden van de gemeente is het doel de gewaardeerde openheid van de polders te handhaven, het landschap beter toegankelijk maken, erven- en laanbeplanting koesteren en versterken, en bij de kleine dorpen dorpsbosjes ontwikkelen. In de westflank worden grotere, openbaar toegankelijke groengebieden voorzien in combinatie met de woningbouwopgave.

In de visie worden de volgende concrete opgaven in en rond het plangebied Lisserbroek benoemd:

- De aanleg van een bos bij Abbenes-Lisserbroek;

- Verbetering en herinrichting van de staatsbosgebieden bij Nieuw-Vennep en Lissersbroek;
- Verbetering van bereikbaarheid en toegankelijkheid van de groengebieden (Zwaanshoek) en landgoederen (Olmenhorst).

Figuur 2.5 Visiebeeld Landschap en Recreatie Haarlemmermeer 2040

Voor de Ringdijk en Ringvaart en polderlinten zijn aparte (deel)visies opgesteld (zie hieronder).

Visie Ringdijk en Ringvaart

In de Visie Ringdijk en Ringvaart beschrijft de gemeente, in uitwerking op de Visie Landschap en Recreatie specifiek haar landschappelijke ambities ten aanzien van de Ringdijk en Ringvaart. Ambitie is om de kansen en de kwaliteiten van dijk en vaart beter te benutten en tot hun recht te laten komen. Het vergroten van de identiteit en herkenbaarheid van de ringdijk en ringvaart draagt bij aan de identiteit van de Haarlemmermeerpolder. Daartoe is de ringdijk en ringvaart tot gemeentelijk erfgoed verklaard.

Ambitie is de continuïteit en herkenbaarheid van de ringdijk te versterken door karakteristieke bebouwing te koesteren, ontwikkelprincipes voor nieuwe bebouwing aan de dijk te formuleren, het karakter en de continuïteit van het dijkprofiel te versterken, behoud van de afwisseling

tussen lintbebouwing en open landschap, tegengaan verstoring van de beleefbaarheid van de ringvaart vanaf de dijk.

Visie Polderlinten

In de Visie Polderlinten beschrijft de gemeente, in uitwerking op de Visie Landschap en Recreatie specifiek haar landschappelijke ambities ten aanzien van de polderlinten en daaraan gelegen erven.

Ambitie is om te (blijven) werken aan mooiere en sterkere polderlinten, de trotse dragers van het landschap. De polderlinten vormen verbindende stelsels in het landschap van de gemeente. In de Haarlemmermeerpolder vormen de polderlinten een strak rasterpatroon, in de veenweidepolders een organisch stelsel dat samenhangt met de inpolderingsgeschiedenis. De polderlinten geven maat en schaal aan het landschap, maken de seizoenswisselingen voelbaar en hebben een prachtige perspectiefwerking. Oorspronkelijk hingen de polderlinten sterk samen met de agrarische omgeving. De ontsluiting, waterhuishouding, verkaveling en de positie van de erven waren onlosmakelijk met elkaar verbonden. De verstedelijkingsprocessen in de Haarlemmermeerpolder hebben die samenhang deels doorbroken. Delen van de polderlinten zijn gefragmenteerd of 'losgezongen' van hun context. De gemeente ziet de polderlinten in de Haarlemmermeerpolder als structurerende lijnen die houvast geven aan de belangrijke opgaven van deze tijd. De polderlinten worden niet bevroren, er is ruimte voor doorontwikkeling. Bij de doorontwikkeling is altijd de karakteristieke lineaire opbouw uitgangspunt

Bestemmingsplan Lisserbroek (2013)

In het vigerende bestemmingsplan Lisserbroek is in het zuidelijk deel van de Lisserbroekerpolder een dubbelbestemming waarde-Cultuurhistorie opgenomen. mede bestemd voor behoud en herstel van de ter plaatse voorkomende cultuurhistorische waarden, welke met name bestaan uit een verkaveling in smalle, wisselende percelen met bijbehorende kleine waterlopen. Verstoring van deze waarden is vergunningplichtig. Er mag niet worden gebouwd indien als gevolg daarvan onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de cultuurhistorische waarde van de gronden. Het is verboden om zonder omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of werkzaamheden de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden uit te voeren:

- het ontgronden, afgraven, egaliseren, diepploegen en ophogen van gronden;
- het aanplanten van bomen en/of houtgewas;
- het aanbrengen van verhardingen;
- het aanleggen van verharde en halfverharde wegen en paden;
- het aanleggen van voorzieningen ten behoeve van het recreatief medegebruik;
- het aanleggen van ligplaatsen voor vaartuigen;
- het aanbrengen van drainage;
- het aanleggen van leidingen.

*Figuur 2.6 Dubbelbestemming waarde-cultuurhistorie zuidelijk deel Lissbroekerpolder
(bron: Bestemmingsplan Lissbroek, 2013)*

Gebiedskaart Lissbroek (2018)

In de Gebiedskaart Lissbroek (2018) is de volgende ambitie ten aanzien van erfgoed opgenomen:

Erfgoedwaarde: De ambitie is om de sfeer en het karakter van het dorp, gelegen midden in de Randstand, te behouden. Het lokale DNA wordt gebruikt bij de stedenbouwkundige opzet van de nieuwe wijken. Dat betekent het behouden en zoveel mogelijk inzetten van aanwezige landschappelijke karakteristieken, verkavelingspatronen, hoogteverschillen en variatie in landschapstypen en het accentueren van overgangen. Ook het zichtbaar houden van de kenmerkende fijnmazige structuur van het historische weide-landschap (water en veen) van de voormalige Lissbrouckpolder en Rooverspolder valt hieronder. Ook archeologische waarden in de ondergrond horen bij het lokale DNA. De architectuur van gebouwen en de inrichting van de openbare ruimte versterken het dorpse karakter. Bestaande kassen vormen een verwijzing naar de meer recente tijd waarin Binnenturfspoor gebruikt werd ten behoeve van de (glas)tuinbouw.

3 Ontstaans- en bewoningsgeschiedenis

3.1 Inleiding

De huidige verschijningsvorm van het plangebied is tot stand gekomen door een wisselwerking van enerzijds landschapsvormende processen en anderzijds het gebruik en de aanpassing van het landschap door de mens. Onderstaand wordt samengevat de landschappelijke ontstaansgeschiedenis en de bewoningsgeschiedenis van het plangebied beschreven.

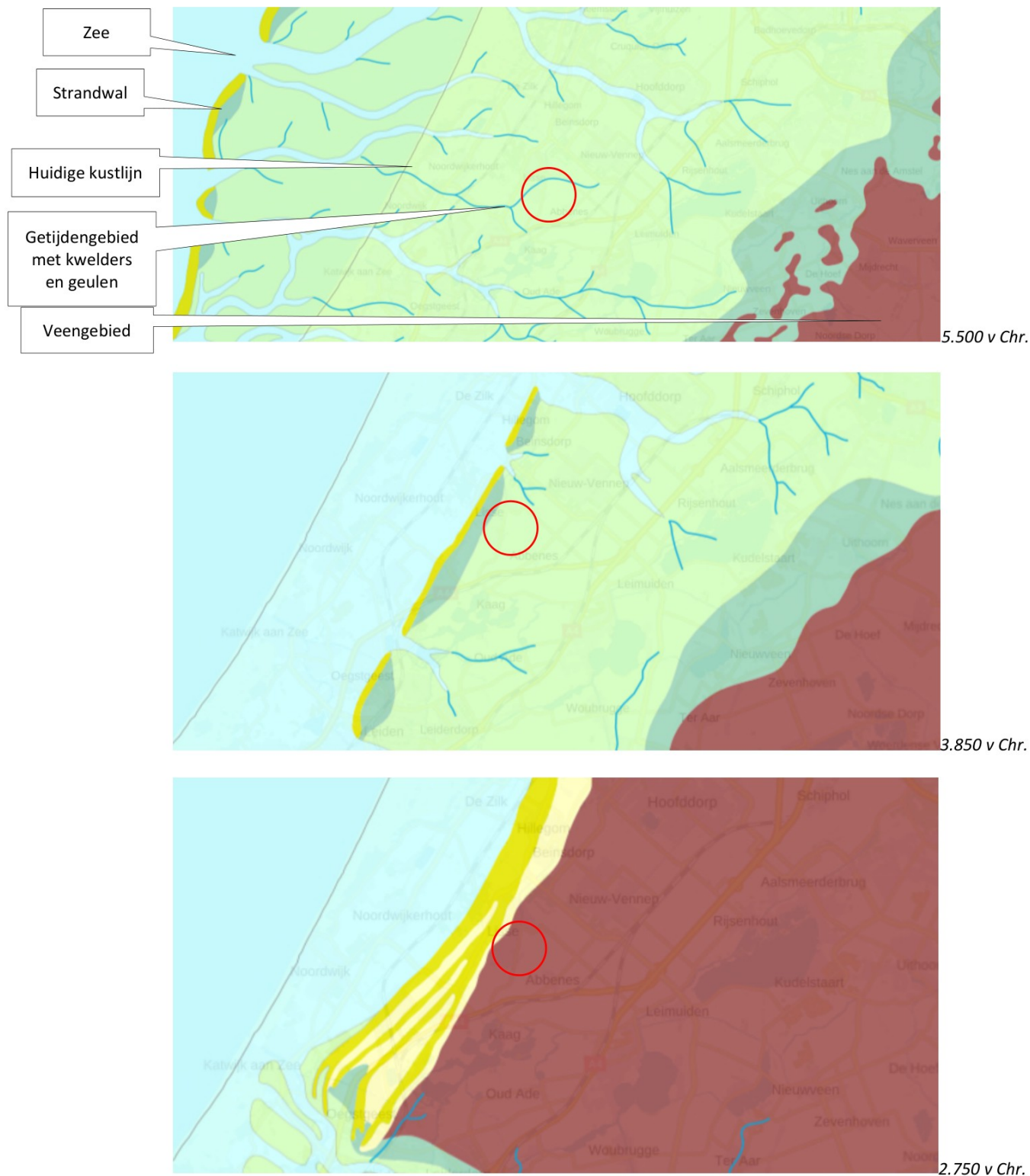
3.2 Ontstaansgeschiedenis landschap

De uiterlijke vorm van het landschap in het plangebied is gevormd in de laatste twee geologische perioden: het Pleistoceen en het Holoceen. De (diepe) ondergrond bestaat grotendeels uit zandgronden. Dit zand is in eerste instantie in het Pleistoceen door (voorlopers van) de Maas en Rijn afgezet. Vervolgens heeft tijdens de ijstijden onder koude, droge en vegetatieloze condities de wind het zand verplaatst. Hierdoor ontstond een reliëfrijk dekzandlandschap, bestaande uit zandruggen, -koppen en -vlaktes. Dit niveau ligt nu op een diepte van meer dan 6 m -mv (dieper dan 11,5 m -NAP).

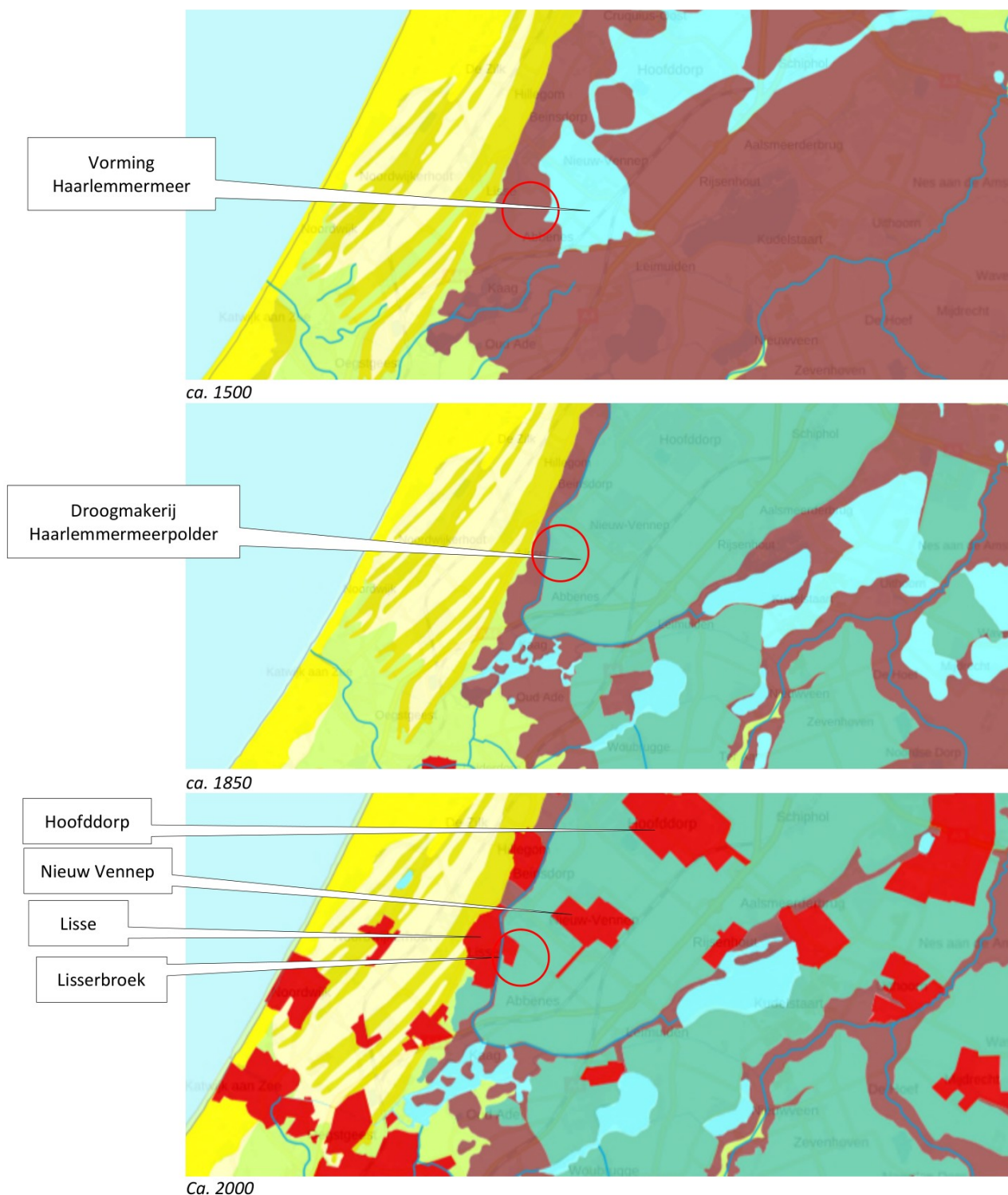
Gedurende het Holoceen (vanaf 9.500 voor Chr.) tot circa 4500 voor Chr. vond een relatief snelle zeespiegelstijging plaats. In deze periode bestond de kust uit een uitgebreid waddengebied met zandbanken en -platen die gescheiden werden door grote getijdegeulen (figuur 3.1a). Het plangebied lag aan de rand van het Oer IJ-estuarium. Langs de zandige beddingen van getijkrekenen werden bij vloed en overstroming smalle, zandige of zavelige ruggen als oeverwallen gevormd. Verder weg van de kreken werd klei afgezet. Door inklinking van de klei kwam het complex van kreekbeddingen en oeverwallen geleidelijk steeds hoger in het landschap te liggen, waardoor het steeds duidelijker als een rug herkenbaar wordt (inversie). Getij-inversieruggen en oeverwallen zijn van oudsher geschikte locaties voor bewoning. Dit kwelder- en waddengebied werd gedeeltelijk afgeschermd van de open zee door een reeks eilanden. Deze eilanden werden als gevolg van de stijgende zeespiegel omgewerkt en steeds verder naar het oosten verplaatst. Bij verschillende fasen met een activering van de zee-invloed werden mariene klei- en zandlagen afgezet (figuur 3.1b).

Vanaf 4500-4000 voor Chr. nam de stijging van de zeespiegel sterk af en kwam de oostwaartse verplaatsing van de eilanden tot stilstand. Vanuit de Noordzee en de grote rivieren werden grote hoeveelheden zand aangevoerd, waardoor de getijdengeulen geleidelijk verzandden en de eilanden aan elkaar groeiden tot een strandwal. Rond 3000 voor Chr. sloot de kustbarrière zich door deze strandwallen geheel af van de zee. Achter deze kustbarrière ontstond, mede onder invloed van rivieren, een zoetwaterlagune waarin veenvorming plaatsvond (figuur 3.1c). Dit veengebied breidde zich in de loop van de tijd uit in oostelijke richting.

In het gebied van de huidige Haarlemmermeerpolder bleven slechts een aantal kleine plekken open water over. Door veenwinning en voortdurende oeverafslag door windwerking bij stormen verbonden deze meren zich met elkaar en ontstond er rond 1500 één groot meer, dat tussen 1849 en 1852 werd drooggelegd (figuur 3.2, zie verder bij paragraaf bewoningsgeschiedenis). Na inpoldering zijn de natuurlijke landschappelijke processen in het gebied nagenoeg stilgevallen. Wel daalt de bodem nog steeds door inklinking van klei en veen in de ondergrond. Dit is niet een geheel natuurlijk landschappelijk proces, maar wordt mede/vooral veroorzaakt door ontwatering en gebruik van de gronden door de mens.

Figuur 3.1. Plangebied (globaal, rode cirkel) in het landschap
(bron: Atlas van Nederland in het Holoceen, Vos et al., 2018).

Figuur 3.2. Plangebied (globaal, rode cirkel) in het landschap
(bron: Atlas van Nederland in het Holoceen, Vos et al., 2018).

3.3 Cultuurhistorische bewoningsgeschiedenis

Prehistorie/Romeinse Tijd

De kuststrook van Nederland is gedurende het groot deel van het Holoceen al bewoond geweest. Echter de mogelijkheden voor bewoning waren niet optimaal in een laaggelegen, nat en voortdurend veranderend landschap. De hoger gelegen oeverwallen langs getidekreeken waren plaatsen waar mensen konden wonen. Het veengebied van West-Nederland, dat zich vormde na sluiting van de kustlijn, was vóór circa 1000 na Chr. een gebied dat alleen via kleine riviertjes toegankelijk was. De oudste bewoning van het veengebied bevond zich nog steeds vooral op de oeverwallen van de riviertjes en veenstromen. Toch waren er op sommige plaatsen in het veen mogelijkheden voor bewoning. Bijvoorbeeld daar waar het veen enigszins ontwaterd werd. In de Romeinse tijd was er al bewoning in de randgebieden van het veen. Wellicht was in die periode het veen ook al verkaveld.

Middeleeuwen

In de vroege middeleeuwen werd het veengebied verdeeld in zogeheten cope-ontginningen. Als ontginningsbasis voor cope-ontginningen werden de oeverwallen van riviertjes en veenstromen gebruikt. In sommige gevallen groef men kanalen die men als ontginningsbasis gebruikte. Vanuit de basis werden dan langgerechte kavels van gelijke lengte (circa 1250 m) en breedte (circa 113 m) aangelegd met bewoning op deze kavels. De eerste cope-ontginningen van het hoogveen vonden al vóór de bedijkingen plaats (tussen 1000 en 1300 na Chr.). Door het graven van sloten werd het veen enigszins ontwaterd en verdroogde de bovenzijde van het veen. Hierdoor bleek het zelfs mogelijk enige tijd akkerbouw te bedrijven op relatief hooggelegen veengebieden. Door de ontwatering trad echter al snel inklinking en oxidatie van het veen op, waardoor het grondwaterpeil relatief steeg. Op den duur werd het gebied dan te nat voor bouwland en werd overgegaan op weiland. De veengebieden werden vanaf de middeleeuwen ook afgegraven voor de turfwinning. De ontginning vond aanvankelijk plaats vanuit langs rivieren en veenstromen gelegen ontginningsnederzettingen. De lange, smalle percelen van de kolonisten zijn meestal haaks op deze waterlopen gelegen. Voor de ontginning van het gebied was het noodzakelijk het veen af te wateren. Dit had evenwel als ongewenst effect dat het veen begon in te klinken, met toenemende wateroverlast tot gevolg. Al in de elfde eeuw werd daarom aangevangen met de aanleg van waterkerende dijken. Vanaf de veertiende eeuw nemen grootschalige afgravingen van het veen een aanvang, aanvankelijk middels droge vervening. In droge vervening kon het veen in blokken en in dagbouw worden gestoken en gedroogd. In de zestiende eeuw bleek alleen turfwinning via natte techniek nog mogelijk, waardoor grote veenplassen ontstonden. Natte turfwinning betekende dat uit plassen veen werd opgebaggerd waarbij het opgebaggerde slib aan het maaiveld werd gebracht en daar te drogen werd gelegd. Deze turf werd veelal als inferieur aan de blokken veen gezien.

Vanaf 1500

Door oeverafslag en door turfwinning werden de plassen voortdurend groter in de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Aan het eind van de 15e eeuw resulteerde dit in drie meren die door smalle landtongen van elkaar werden gescheiden: het Leidse meer, het Haarlemmermeer en het Spieringmeer. In de 16e eeuw werden de landtongen weggeslagen en ontstond het 'Grote Haarlemmermeer' (ook wel de 'Waterwolf' genoemd).

Het plangebied voor de Gebiedsontwikkeling Lisserbroek ligt aan de westzijde van het Oude Haarlemmermeer in een gebied dat in de 16e eeuw zou worden verzwolgen door het water. Op de historische kaart uit 1815 is duidelijk dat het plangebied deels binnen- en op de oevers van het Haarlemmermeer ligt (figuur 3.3). Op de oevers van het meer wordt het gebied op twee locaties doorsneden door een weg.

Ten zuiden van het plangebied ligt het voormalige eiland “Abbenes”. Het eiland lag tussen het voormalige Kaagermeer en het Leydse meer. Het eiland was bewoond maar door afkalving van het land werd het eiland in het begin van de 19^e eeuw verlaten.

Figuur 3.3. Weergave van het plangebied op een uitsnede van de historische kaart uit 1815
bron: Topotijdreis).

1837-1852: Droogmakerij Haarlemmermeerpolder

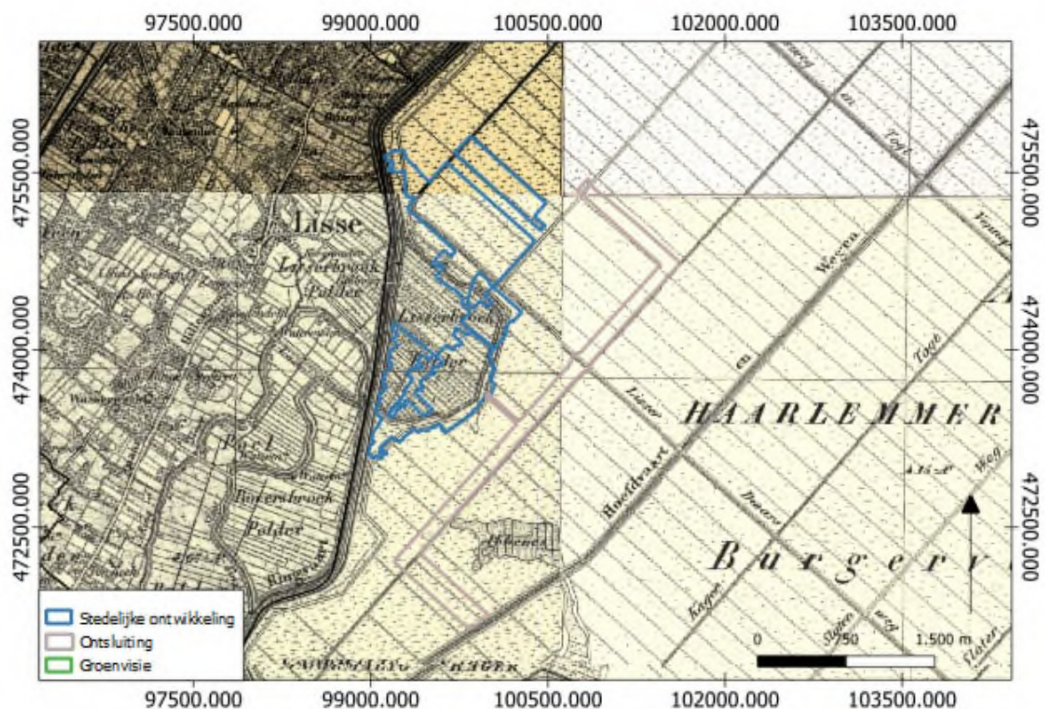
De bedreiging van de omliggende steden door het nog steeds uitbreidende Haarlemmermeer, het reële gevaar van een doorbraak van het IJ met het Haarlemmermeer, waardoor een open verbinding met de Zuiderzee zou ontstaan en de uitvinding van het stoomgemaal zorgden ervoor dat in 1837 per Koninklijk decreet werd besloten tot de droogmaking van de Haarlemmermeer. Het Haarlemmermeer werd vanaf 1840 omringd door een Ringdijk en Ringvaart en tussen 1849 en 1952 door drie gemalen (De Cruquius, De Leeghwater en De Lynden) drooggepompt. Bij de omdijking en drooglegging zijn stukken ‘oud land’, veen restanten ook wel “bovenlanden” genoemd, binnengedijkt, bijvoorbeeld bij Lissebroek (Lissebroekerpolder). Ook het eiland Abbenes werd binnengedijkt.

Nadat het Haarlemmermeer in 1852 drooggevalen was, werd de polder ingericht ten behoeve van agrarische productie. De ontwikkeling vond plaats vanaf de ringvaart/ringdijk. De vaarten, tochten, polderwegen en boombeplanting vormden samen het grid of raster van de droogmakerij. De Hoofdvaart (in de lengterichting) en de Kruisvaart vormden samen het assenkruis. Parallel aan deze lijnen lagen de tochten en polderwegen. Langs de Hoofdvaart en de parallel daaraan lopende polderwegen werden boerderijen gebouwd. De afstand tussen deze polderlinten is twee kilometer. Deze maat wordt opgedeeld door de tochten, zodat de kaveldiepte 1000 meter bedraagt. De oorspronkelijke kavelbreedte was 200 meter met om de drie kilometer een dwarsweg. Omwille van de waterhuishouding werden de kavels al gauw gesplitst in kavels van 100 of 50 meter.

Aan de binnenzijde van de ringvaart ontstonden dorpen aan de ringdijk. Hoofddorp ('Kruisdorp') werd op het kruispunt van de Hoofdvaart en de Kruisvaart gesticht. Nieuw-Vennep kwam zuidelijker te liggen aan de Hoofdvaart, ter hoogte van het voormalige eilandje De Vennip.

2^e helft negentiende eeuw

In 1852 is het Haarlemmermeer volledig drooggelegd, dit is duidelijk te zien op de topografische kaart uit 1857 (figuur 3.4). Hierdoor kwam het plangebied deels in de Haarlemmermeer-polder en deels in de Lisserbroekpolder te liggen. Het gebied wordt daarbij doorsneden door de dijk rondom de Lisserbroekpolder en enkele wegen. Het voormalige eiland Abbenes bleef als een verhoging in het landschap achter.

Figuur 3.4 Weergave van het plangebied op een uitsnede van de historische kaart uit 1857 (bron: TopoTijdsreis).

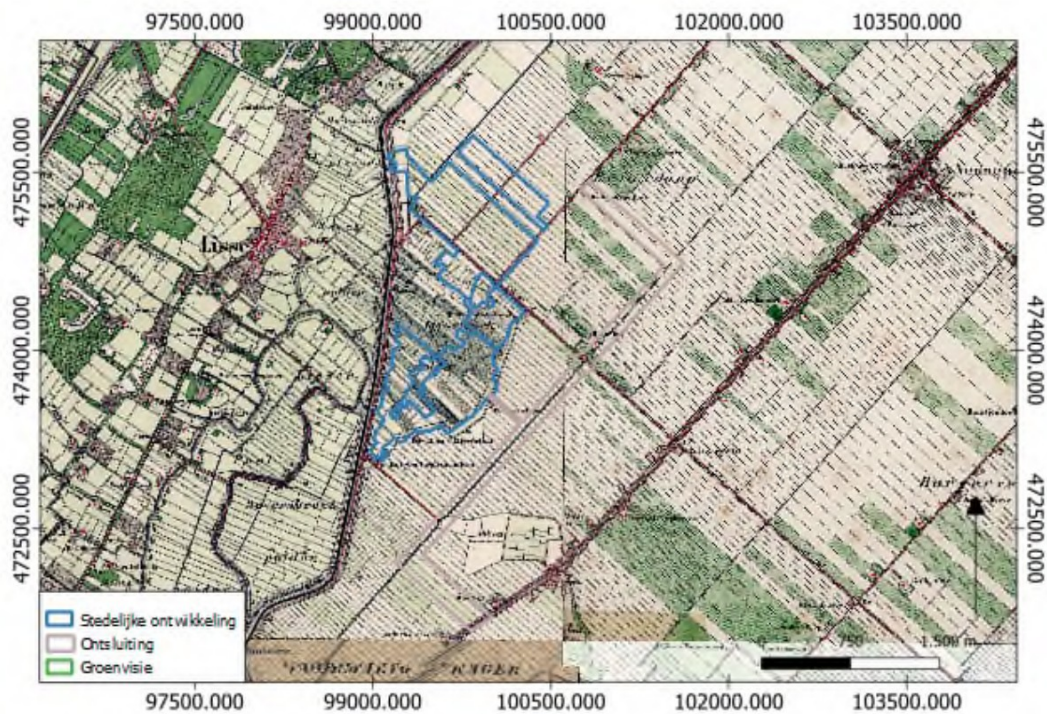
Eind negentiende eeuw / begin 20^e eeuw: aanleg Stelling van Amsterdam en eerste bebouwing

Tussen 1880 en 1914 werd de Stelling van Amsterdam aangelegd ter verdediging van de hoofdstad. De Stelling bestaat uit een in de wereld uniek vormgegeven militaire verdedigingsgordel, die gebruik maakt van het onderwater zetten (inunderen) van laaggelegen landschap en een stelsel van forten eromheen en op die locaties die hoger gelegen zijn of niet onder water gezet kunnen worden. De Stelling is een uitbreiding van de eerder gerealiseerde Nieuwe Hollandse Waterlinie, die een vervolg was op de Oude Hollandse Waterlinie. De Stelling van Amsterdam verving de 'Posten van Krayenhoff', een oudere verdedigingslinie rondom de stad. De verdedigingslinie was 135 kilometer lang en bestond uit 46 forten en een groot aantal batterijen, dijken en sluisen. Het systeem van de stelling ging uit van onderwaterzetting (inundatie) van een gebied rondom Amsterdam.

Als onderdeel van de Stelling van Amsterdam werd tussen 1888 en 1903 in de Haarlemmermeer-polder de Geniedijk aangelegd. De forten op de accessen van de ringvaart en de Hoofdvaart dienden ter verdediging van de Stelling. Het deel ten zuiden van de Geniedijk, waaronder het

plangebied voor de Gebiedsontwikkeling Lisserbroek, werd inundatiegebied. Dit gebied moest bij een vijandelijke aanval onder water gezet kunnen worden.

Aan het einde van de 19^e eeuw verschijnt de eerste bebouwing in het gebied (zie figuur 3.5). Het gebied wordt echter nog zeer weinig bewoond. De bebouwing blijft schaars tot het einde van de 20^e eeuw.

Figuur 3.5. Weergave van het plangebied op een uitsnede van de historische kaart uit 1883 (bron: TopoTijdsreis).

20^e eeuw

De Randstedelijke ontwikkelingen zorgden na de Tweede Wereldoorlog voor een explosieve groei van de dorpen in de Haarlemmermeer. Met name Hoofddorp en Nieuw-Vennep ontwikkelden zich tot belangrijke kernen. Daarnaast werden kantoren, bedrijfsgebouwen en glastuinbouw gerealiseerd in de Haarlemmermeerpolder aangelegd en breidde Schiphol verder uit tot het vliegveld wat het nu is. Ten behoeve van de ontsluiting worden snelwegen (zoals de A4) en provinciale wegen (zoals de N207) aangelegd. Tevens wordt een 380 kV hoogspanningsverbinding gerealiseerd en worden groengebieden aangelegd.

Vanaf de jaren '90 verschijnt er in het plangebied zelf steeds meer bebouwing ten behoeve van de tuinbouw, waarbij het plangebied min of meer zijn huidige verschijningsvorm krijgt (figuur 3.6).

Figuur 3.6 Weergave van het plangebied op een uitsnede van de historische kaart uit 1999
(bron: TopoTijdsreis).

3.4 Huidig en toekomstig gebruik

Huidig gebruik plangebied

Het plangebied is momenteel grotendeels in gebruik als akkerland, weide en tuinbouwgrond. Op enkele percelen zijn woonerven aanwezig. Verder zijn er veel kassen in het plangebied aanwezig.

Voorgenomen toekomstig gebruik

Binnen het plangebied worden 2.400-4.000 woningen inclusief basisvoorzieningen, infrastructuur en groenvoorzieningen gerealiseerd. Hoe dit exact eruit komt te zien is nog niet bekend. Voor de inschatting van effecten wordt voornamelijk van de volledige transformatie van het gebied uitgegaan, om onderschatting van effecten te voorkomen. In de praktijk zal dit niet helemaal het geval zijn: bij uitwerking van de plannen worden waar mogelijk landschappelijke en cultuurhistorische waarden ontzien en ingepast in de voorgenomen gebiedsontwikkeling. Landschappelijke en cultuurhistorische waarden kunnen als inspiratiebron voor het stedenbouwkundig en landschappelijk ontwerp dienen en meerwaarde hebben voor de voorgenomen gebiedsontwikkeling.

4 Landschappelijke en cultuurhistorische waarden

4.1 Inleiding

De landschappelijke karakteristiek van het plangebied voor de Gebiedsontwikkeling Lisserboek wordt met name bepaald door de ligging in de Haarlemmermeerpolder. Dit geeft ook de belangrijkste (cultuurhistorisch-)landschappelijke en cultuurhistorische waarden in het gebied. In deze paragraaf worden achtereenvolgens de landschappelijke karakteristieken en landschappelijke en cultuurhistorische waarden beschreven.

4.2 Karakteristieken van het cultuurhistorisch landschap

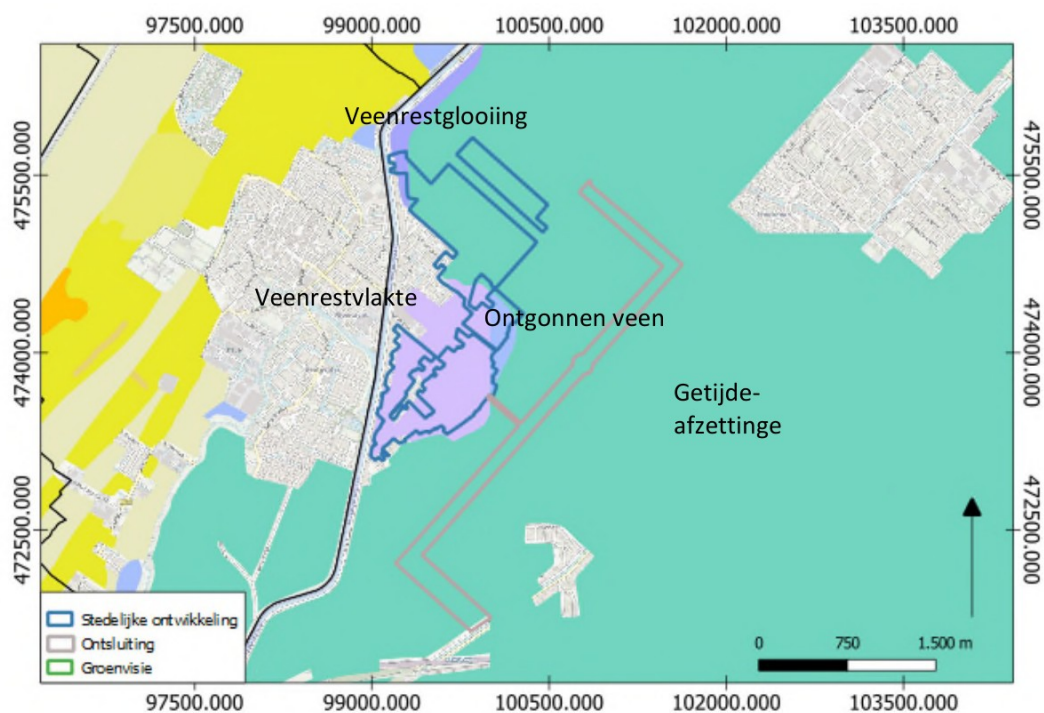
4.2.1 Geomorfologie en reliëf

Het plangebied ligt geomorfologisch (ondiepe ondergrond) deels (de nieuwe infrastructuur, Lisserbroek Noord en groengebieden) binnen een vlakte van getij-afzettingen (2M72), deels (Binnenturfspoor) binnen een veenrestvlakte (2M83), een veenrestglooiing (3H61) en een ontgonnen veenvlakte (1M81) (figuur 4.1). Deze geomorfologische waarden zijn door de omdijking en drooglegging en agrarisch gebruik van het plangebied niet direct zichtbaar meer. Wel heeft het verschillen in hoogte gegeven, die zichtbaar zijn op de hoogtekaart (figuur 4.1). In de vlakte van getij-afzettingen (Lisserbroek Noord, nieuwe infrastructuur, groengebieden) is het plangebied lager gelegen. Hier is de gemiddelde hoogte van het maaiveld 4,6 m -NAP. Verder valt het ondergrondse reliëf van de getijdeafzettingen op, met geulen en mogelijke kreekkruggen. Door de klink van de klei zijn de zandige afzettingen (zoals oeverwallen en kreekbeddingen) relatief hoger komen te liggen.

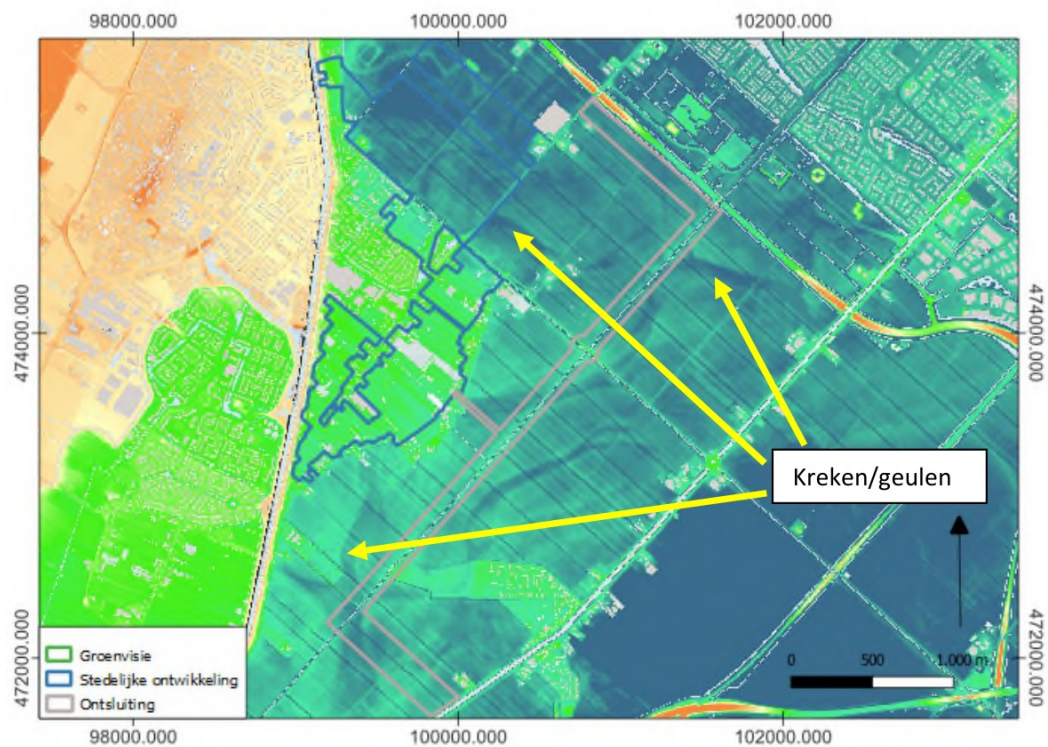
De ontgonnen veenvlakte en veenrestvlakte (Binnenturfspoor) zijn hoger gelegen dan de vlakte van getijde-afzettingen. Hier is de gemiddelde hoogte van het maaiveld circa 3,5 m -NAP. De hogere ligging betreft restanten van veen of ophogingen ten behoeve van tuinbouw of woningbouw. Ook is het oorspronkelijke eiland Abbenes nog duidelijk op de hoogtekaart zichtbaar als hoger gelegen.

4.3 Landschappelijke hoofdstructuur en landschapstypen

Het plangebied is gelegen in landschapstype “droogmakerij” met restanten “veenpolder-landschap”. De landschappelijke hoofdstructuur wordt bepaald door het planmatige stelsel van laaggelegen open percelen en watergangen, omgeven/begrensd door de hoger gelegen Ringdijk en Ringvaart. De vaarten, tochten, polderwegen en boombeplanting vormen samen het grid of raster van de droogmakerij (figuur 4.3). De Hoofdvaart (in de lengterichting) en de Kruisvaart (noordelijker gelegen) vormen samen het assenkruis. Parallel aan deze lijnen liggen de tochten en polderwegen. Langs de Hoofdvaart en de parallel daaraan lopende polderwegen werden de boerderijen gebouwd. De afstand tussen deze polderlinten is twee kilometer. Deze maat wordt opgedeeld door de tochten, zodat de kaveldiepte 1000 meter bedraagt. De oorspronkelijke kavelbreedte was 200 meter met om de drie kilometer een dwarsweg. Onder andere omwille van de waterhuishouding werden de kavels al gauw gesplitst in kavels van 100 of 50 meter. Desondanks is de verkavelingsstructuur nog steeds erg bepalend voor het landschap en grondgebruik in de polder.

Figuur 4.1. Plangebied ("MER alternatief 2") op een uitsnede van de geomorfologische kaart (bron: Esri & Partners).

Figuur 4.2. Plangebied ("MER alternatief 2") op een uitsnede van de hoogte (bron: AHN).
Rood = hoog en blauw = laag.

Figuur 4.3 Hoofdstructuren zuidelijk deel droogmakerijlandschap Haarlemmermeerpolder
(bron: Leidraad Landschap en cultuurhistorie Noord-Holland).

Binnen dit planmatige stelsel liggen binnengedijkte restanten van het oorspronkelijke veenpolderlandschap, zoals de Lissbroekpolder en het voormalig eiland Abbenes. Dit geeft een duidelijk landschappelijk onderscheid tussen Binnenturfspoor gelegen in de Lissbroekpolder en Lissbroek-Noord, de nieuwe infrastructuur en de groengebieden, gelegen in de Haarlemmermeer polder. De Lissbroekpolder is van oudsher veel kleinschaliger geperceeld met smalle lange noordwest-zuidoost georiënteerde kavels. De kavels in de Haarlemmermeerpolder zijn ook noordwest-zuidoost georiënteerd, maar grootschaliger en breder (zie figuur 3.5 en figuur 4.4).

De centrale hoofdstructuur in de droogmakerij is van oudsher de hoofdvaart en langsegelegen Hoofdweg, de Lissweg en de IJ-weg (zie figuur 4.3). Later zijn daar de N207 en de A44 als nieuwe structuren aan toegevoegd. Het voormalig eiland Abbenes heeft een eigen landschappelijke structuur die afwijkt van de rest van de Haarlemmermeerpolder. Het is kleinschaliger minder planmatig geperceeld. Daarnaast verdient Turfspoor aandacht: een karakteristieke (veen)polderweg, die zich door zijn grillige verloop onderscheidt van de strakke polderwegen van de droogmakerij.

Figuur 4.4 Verschil in percelering Lissbroekpolder (Binnenturfspoor) en Haarlemmermeerpolder (Lissbroek Noord, nieuwe infrastructuur en groengebieden) (bron: topografische kaart 1850)

Bij de ontwikkeling van de Lissbroekpolder is de landschappelijke structuur deels verloren gegaan bij de aanleg van Lissbroek en de Lissbroekweg en de ontwikkeling van de glastuinbouw in het gebied. Deels is de oorspronkelijke landschappelijke structuur nog herkenbaar gebleven in de vorm van de smalle en oriëntatie van de (figuur 4.5).

Figuur 4.5 Huidige situatie Haarlemmermeerpolder bij plangebied en omgeving (bron: Esri Nederland)

De landschappelijke structuur in de Haarlemmermeerpolder is ter hoogte van het plangebied nog goed zichtbaar en niet wezenlijk veranderd door ontwikkeling (figuur 4.6). Wel zijn delen van de Haarlemmermeerpolder ter hoogte van het plangebied (verder) ingevuld: onder andere door woningen en bedrijven langs de wegen en door bossen en landgoeder Olmenhorts ten zuiden van N207.

Figuur 4.6 Huidige situatie Haarlemmermeerpolder bij plangebied en omgeving (bron: Esri Nederland)

Ruimtelijke visuele kwaliteit

Delen van de Haarlemmermeerpolder hebben nog steeds een open tot zeer open karakter (figuur 4.5). Vanaf de ringdijk is de openheid van de polder op diverse plekken nog goed beleefbaar. Dit geldt met name voor het deel ten zuiden van Nieuw-Vennep en daarmee ook het plangebied voor de Gebiedsontwikkeling Lisserbroek. Wel zijn in en rond het plangebied de openheid en zichtlijnen lokaal verstoord door de verstedelijking (woningbouw, glastuinbouw, bossen/landgoederen) en heeft het landschap ter plaatse een geslotener karakter gekregen.

Figuur 4.5 Ruimtelijk visuele kwaliteit (openheid-zichtlijnen) in zuidelijk deel droogmakerijlandschap Haarlemmermeerpolder (bron: Leidraad Landschap en cultuurhistorie Noord-Holland).

4.4 Landschappelijke waarden

4.4.1 Bijzonder provinciaal landschap

Het plangebied en directe omgeving maken geen onderdeel uit van het Bijzonder Provinciaal Landschap.

4.4.2 Aardkundige waarden

Het plangebied en directe omgeving maken geen onderdeel uit van beschermd aardkundig gebied. De oorspronkelijke landschappelijke structuren van getijddevlakte en -geulen met oeverwallen zijn deels nog in de ondergrond bewaard gebleven en zichtbaar op de hoogtekaart. Aan het oppervlak zijn deze oorspronkelijke landschappelijke structuren niet of nauwelijks meer zichtbaar door verstoring door de latere inrichting van de droogmakerij en het (agrarisch) gebruik.

4.4.3 Overige provinciaal aangeduide landschappelijke waarden

Het plangebied maakt onderdeel van de in de Omgevingsverordening Noord-Holland en de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie aangewezen Ensemble Haarlemmermeerpolder.

Figuur 4.6 Zuidelijk deel Ensemble Haarlemmermeerpolder
(bron: Leidraad Landschap en cultuurhistorie Noord-Holland).

4.4.4 Gemeentelijke aangeduide landschappelijke waarden

In haar Omgevingsvisie, Visie Landschap Recreatie, Visie Ringvaart en Ringdijk en Visie Polderlinten heeft de gemeente de volgende landschappelijke waarden benoemd:

- De karakteristieke landschappen van de Haarlemmermeerpolder (droogmakerij) en Lissbroekerpolder (restant veenweidegebied): verkaveling, patroon van vaart, tochten en sloten, de polderlinten en -wegen, het agrarisch gebruik, de openheid en zichtlijnen (m.n. Haarlemmermeerpolder)
- De Ringdijk en Ringvaart
- Abbenes

4.5 Cultuurhistorische waarden

4.5.1 Unesco Werelderfgoed

Het plangebied voor de gebiedsontwikkeling ligt deels in het inundatiegebied van de Stelling van Amsterdam, maar maakt geen onderdeel uit van dit in 1996 aangewezen Unesco Werelderfgoed gebied (zie figuur 2.2) . De cultuurhistorische waarde van de ligging in het inundatiegebied is verder beschreven in paragraaf 4.5.7.

4.5.2 Beschermd Stads- en dorpsgezicht

Het plangebied is niet in of nabij beschermde stads- en dorpsgezichten gelegen.

4.5.3 Rijksmonumenten

Er liggen geen rijksmonumenten in of direct nabij het plangebied. Figuur 4.7 geeft de dichtstbijgelegen Rijksmonumenten in de gemeente Haarlemmermeer.

4.5.4 Provinciaal aangeduide cultuurhistorische waarden

Ringvaart- en dijk

Naast het al eerder beschreven Ensemble Haarlemmermeer en Stelling van Amsterdam is de Ringdijk- en Vaart aangeduid als provinciaal waardevolle cultuurhistorische structuur. Het is een cultuurhistorische structuur die belangrijke ingrepen in de ontstaansgeschiedenis markeren en bijdragen aan de identiteit van de provincie. De Ringdijk en -Vaart heeft een belangrijke rol gespeeld in de drooglegging van de Haarlemmermeerpolder. Nu is het onderdeel van het boezem-systeem, een stelsel van waterlopen waarmee water wordt aangevoerd en het overschot aan water via gemalen en sluizen onder andere naar de Noordzee en het IJsselmeer/Markermeer afgevoerd.

Ringvaarten vormen de overgang tussen landschapstypen. De droogmakerijen binnen de ringvaarten zijn als één geheel drooggemaakt en ingericht, vaak grootschalig, geometrisch en open. Het land eromheen bestaat vaak uit een veel kleinschaliger veenpolderlandschap. De ringvaarten liggen aanzienlijk hoger dan het maaiveld van de droogmakerijen en ongeveer op eenzelfde peil als het aanliggende landschap.

Figuur 4.7 Rijksmonumenten in de omgeving van het plangebied
(bron: informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland)

Langs de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder vormen lintbebouwing en kernen een parelsnoer, met ertussen open delen en doorzichten naar het lager gelegen open polderlandschap. De kernen vormen vaak dubbeldorpen met de kernen aan de andere zijde van de ringvaart. De beide kaden langs de ringvaart worden op een aantal plekken verbonden met karakteristieke (ophaal)bruggen. Aan de binnenzijde van de ringvaart zijn hier en daar de oorspronkelijke oevers van het Haarlemmermeer nog terug te vinden.

De ringdijken vormen door hun hoogte vaak de begrenzing van de openheid. De dijk is vanuit het open landschap heel herkenbaar. Vanaf de hoge ringdijken is het zicht op het landschap weids en is het uitzicht aan beide zijden heel verschillend: bijvoorbeeld aan de ene zijde de grootschalige geometrische droogmakerij en aan de andere zijde het fijnmazige veenpolderlandschap. Daar waar de verstedelijkingsdruk toeneemt zijn de doorzichten vanaf de dijk naar het achterliggende landschap beperkt geworden.

Kerktoeren Abbenes: baken

De kerktoeren van Abbenes is provinciaal aangeduid als “baken”: een herkenbaar en zichtbaar punt in het landschap (figuur 4.8).

Beschermde stolpboerderij

Op de Noord-Hollandse waarderingskaart voor stolpboerderijen is, naast Rijksmonument Margaretha's hoeve (zie paragraaf 4.5.3), stolpboerderij Olmenhorst (een driedubbele stolp uit 1894) opgenomen (figuur 4.8)

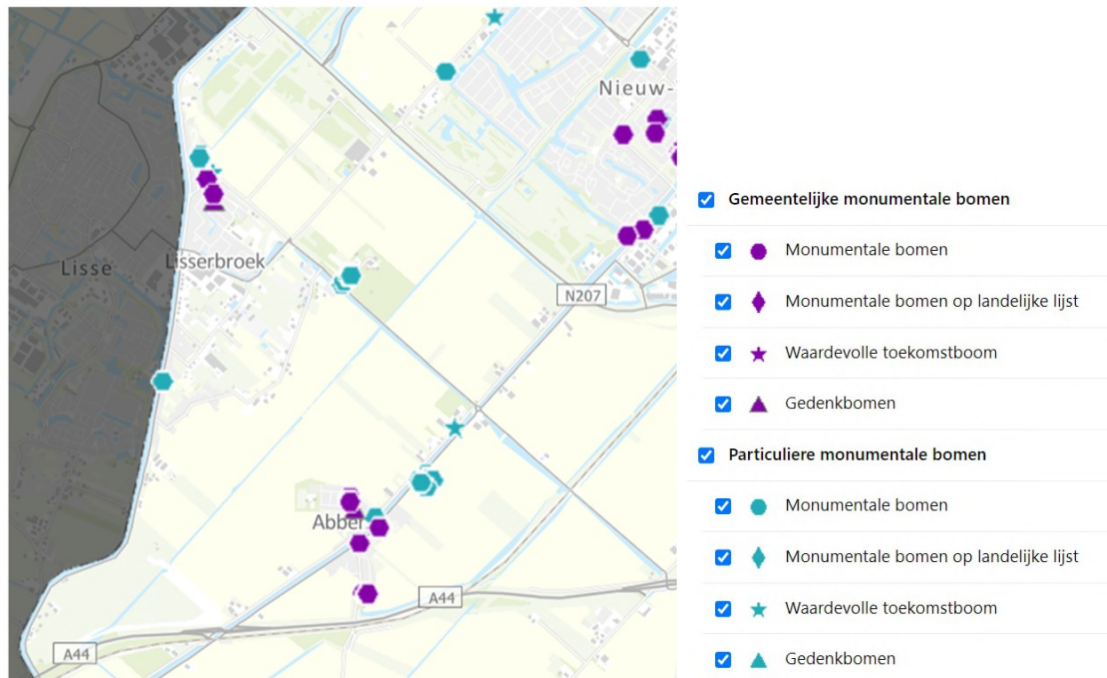
4.5.5 Gemeentelijke monumenten

Er liggen geen gemeentelijke monumenten in het plangebied. Dichtstbijgelegen gemeentelijke monumenten in de gemeente Haarlemmermeer zijn de Ringdijk en Ringvaart, de eerder genoemde kerk in Abbenes en de Olmenhorst (zie figuur 4.8)

4.5.6 Overige gemeentelijk beschermde cultuurhistorische waarden

De gemeente Haarlemmermeer heeft (nog) geen erfgoedkaart (wel als opgave benoemd in de omgevingsvisie). Het is niet bekend of Haarlemmermeer behalve de gemeentelijke monumenten nog andere cultuurhistorische waarden gemeentelijk beschermd heeft.

De gemeente heeft wel een aantal bomen in de omgeving van het plangebied aangewezen als monumentaal (figuur 4.9)

Figuur 4.9 Monumentale bomen gemeente Haarlemmermeer
(bron: <https://geoportaal.haarlemmermeer.nl/portal/apps/sites/#/kaarten/>)

4.5.7 Overige (niet-beschermd) cultuurhistorische waarden

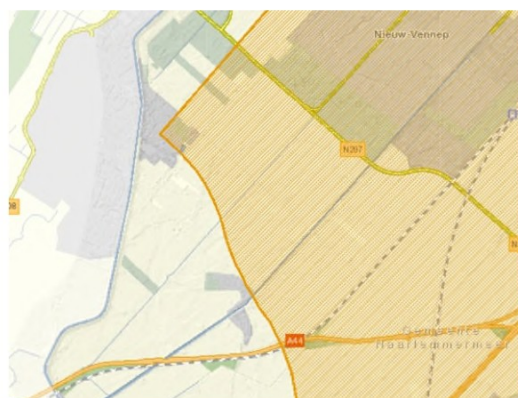
Inundatiegebied Stelling van Amsterdam

Het plangebied voor de Gebiedsontwikkeling ligt deels in het inundatiegebied van de Stelling van Amsterdam, maar maakt geen onderdeel uit van dit in 1996 aangewezen Unesco Werelderfgoed gebied (zie figuur 2.2). De cultuurhistorische waarden van de ligging in het inundatiegebied zijn daarom beschreven in deze paragraaf.

Het noordelijk deel van Binnenturfspoor, het oostelijk deel van Lissersbroek Noord, het noordelijk deel van de nieuwe infrastructuur en de groenvisiegebieden liggen in het oorspronkelijke inundatiegebied (figuur 4.9 en 4.10). Er zijn (voor zover bekend) geen fysieke relictten van het functioneren als inundatiegebied (bv sluisjes) in het plangebied bewaard gebleven. Wat resteert als waarde is de relatieve openheid, laaggelegen ligging en daarmee de mogelijkheid om het gebied onder water te zetten. De kwaliteit en beleefbaarheid van het gebied als inundatiegebied is wel ernstig verstoord door de latere bebouwing (Nieuw-Vennep, Lissersbroek), infrastructuur en groen.

Figuur 4.9 Uitsnede overzichtskaart Stelling van Amsterdam
(bron: Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland)

Figuur 4.10 Begrenzing oorspronkelijk inundatiegebied bij Lisserbroek
(bron: informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland)

5 Effecten gebiedsontwikkeling Lisserbroek op landschap en cultuurhistorie

5.1 Effect op landschappelijke waarden

5.1.1 Algemeen

De Gebiedsontwikkeling Lisserbroek heeft een transformatie van het landschap tot gevolg: van nu nog vooral agrarisch / glastuinbouw naar wonen. Het heeft daarmee effect op het cultuurhistorische landschap. Er gaan oorspronkelijke waarden verloren en er komt een nieuw landschap met nieuwe waarden voor terug.

Bij de Gebiedsontwikkeling wordt zoveel als mogelijk binnen de opgaven en randvoorwaarden rekening gehouden met het cultuurhistorische landschap en de landschappelijke waarden erin: De Gebiedsontwikkeling ligt zoveel mogelijk aan de rand van de Haarlemmermeerpolder, sluit aan op de bestaande kern Lisserbroek en ligt deels (Binnenturfspoor) in gebied dat landschappelijk al verstoord is door glastuinbouw en bedrijven. Dit geldt voor de eerste 2.400 woningen in Lisserbroek Noord en Binnenturfspoor, maar ook voor de mogelijke uitbreiding naar 4.000 woningen, die aan de randen van Lisserbroek Noord en Binnenturfspoor gelegen zijn en voornamelijk restructies benutten. De groenvisiegebieden liggen in nog relatief oorspronkelijk landschap, maar sluiten op hun beurt aan op bestaande of nieuwe kernen en infrastructuur. Daarnaast geeft de inrichting van deze groenvisiegebieden kans om het landschap duurzaam en voor de toekomst te ontwikkelen en daarmee waarden te creëren en te behouden.

5.1.2 Bijzonder provinciaal landschap

De Gebiedsontwikkeling heeft geen effect op Bijzonder provinciaal Landschap, omdat het plangebied daar niet in of nabij is gelegen.

5.1.3 Aardkundige waarden

De Gebiedsontwikkeling heeft geen effect op aardkundig waardevol gebied, omdat het plangebied daar niet in of nabij is gelegen. Wel gaat de Gebiedsontwikkeling ten koste van de resterende aardkundige waarden in de ondergrond. Dit geldt met name voor Lisserbroek Noord, mogelijk de groengebieden (afhankelijk van de inrichting) en de nieuwe infrastructuur, die gelegen zijn oorspronkelijk getijdenlandschap en waarvan kreek en oeverwallen nog in de ondergrond liggen (en op de hoogtekaart en luchtfoto nog herkenbaar zijn). Het binnenturfspoor ligt in een restant van het oorspronkelijk veenontginningslandschap, waarvan de ondergrond al meer verstoord is door de huidige bebouwing en het gebruik.

5.1.4 Overige provinciaal aangeduide landschappelijke waarden

De Gebiedsontwikkeling Lissbroek is gelegen in het provinciaal aangeduide Ensemble Haarlemmermeerpolder en heeft effect op de aangeduide landschappelijke waarden. De gebiedsontwikkeling leidt tot woningbouw in oorspronkelijk agrarisch droogmakerijlandschap. Het gaat echter niet ten koste van de hoofdstructuur van de droogmakerij: het planmatige stelsel van percelen, wegen en vaarten omgeven door de Ringdijk en -Vaart. Binnenturfspoor (inclusief de uitbreidingsgebieden) respecteert de oorspronkelijke Lissbroekerpolder. Het bebouwd en verdicht de Lissbroekerpolder verder, maar gaat verder op een al eerder ingezette ontwikkeling. De resterende zichtbare oorspronkelijke landschappelijke structuren (verkavelingsrichting, polderlinten, polderwegen (IJweg, Lissbroekweg, Turfspoor) en de sloten/tochten) kunnen als inspiratie dienen voor en ingepast worden in het stedenbouwkundig ontwerp.

Lissbroek-Noord (inclusief uitbreidingsgebieden) is een nieuwe ontwikkeling in het nu nog oorspronkelijk agrarisch landschap. Er verdwijnt hiermee een stukje oorspronkelijk Haarlemmermeerpolder. Maar het effect op de hoofdstructuur en waarde van de Haarlemmermeerpolder als geheel is relatief beperkt. Lissbroek-Noord ligt aan de rand van de Haarlemmermeerpolder, tussen al ontwikkelde kernen in en in een deel van de Haarlemmermeerpolder waar het oorspronkelijk agrarische landschap al plaats heeft gemaakt voor andere functies zoals bos en landgoed. Ook binnen Lissbroek-Noord kunnen de resterende zichtbare oorspronkelijke landschappelijke structuren als inspiratie dienen voor en ingepast worden in het stedenbouwkundig ontwerp.

De nieuwe infrastructuur is een aantasting van het oorspronkelijke landschap van de Haarlemmermeerpolder. Door de nieuwe weg zoveel mogelijk langs en parallel bestaande lijnen (zoals de Nieuwerkerkertocht) te leggen blijft de landschappelijke hoofdstructuur onaangetast. Ook oorspronkelijk werden watergangen en wegen gecombineerd (zoals de Hoofdweg langs de Hoofdvaart).

Het effect van de groenvisiegebieden op de landschappelijke structuur en waarden van de Haarlemmermeerpolder hangt af van de uiteindelijke inrichting. De landschappelijke hoofdstructuur van de Haarlemmermeerpolder blijft behouden. Wel wordt het oorspronkelijk agrarische gebruik vervangen door een nieuwe groenfunctie. Het sluit aan op een al ingezette ontwikkeling met bos en landgoederen in dit deel van de Haarlemmermeerpolder.

De gebiedsontwikkeling betekent een verdichting van het gebied en heeft daarmee effect op het open karakter en zichtlijnen ter plaatse. Het effect van Binnenturfspoor is relatief beperkt: Het is een gebied waar het open karakter al verstoord is door de al bestaande bebouwing. Wel zal de woningbouw lokaal ten koste kunnen gaan met lokaal nog resterende openheid en zichtlijnen. Het effect van Lissbroek-Noord op de openheid is groter. Maar ook Lissbroek-Noord ligt in een gebied waar de oorspronkelijke openheid al is aangetast door onder andere bebouwing. Het effect van de infrastructuur op de openheid is beperkt. Het effect van de groengebieden op de openheid hangt af van de uiteindelijke inrichting.

Concluderend wordt gesteld dat de Gebiedsontwikkeling Lissbroek effecten heeft op de landschappelijke waarde van de Haarlemmermeerpolder (verdichting en verlies openheid), maar dat het geen wezenlijke effecten heeft op de landschappelijke hoofdstructuur van de polder en plaatsvindt in gebied waar al sprake is van verstoring van de oorspronkelijke landschappelijke waarden. Lissbroek-Noord heeft meer effect dan Binnenturfspoor.

5.1.5 Gemeentelijk aangeduide landschappelijke waarden

De effecten op de gemeentelijk aangeduide landschappelijke waarden overlappen grotendeels bovenstaand beschreven effecten op provinciaal aangeduide landschappelijke waarden. In aanvulling daarop: de Gebiedsontwikkeling Lissbroek heeft geen wezenlijk landschappelijk effect op de Ringdijk en Ringvaart. De beleving van de polder vanaf de dijk zal lokaal veranderen, met name bij Lissbroek-Noord.

5.2 Effect op cultuurhistorische waarden

5.2.1 Unesco Werelderfgoed

De Gebiedsontwikkeling Lissbroek heeft geen negatief effect op Unesco-Werelderfgoed. Delen van de Gebiedsontwikkeling Lissbroek liggen in het inundatiegebied van de Stelling van Amsterdam, maar niet in aangewezen Unesco-Werelderfgoedgebied.

5.2.2 Beschermd Stads- en dorpsgezicht

De Gebiedsontwikkeling heeft geen effect op Beschermd Stads-en Dorpsgezicht, omdat het plangebied daar niet in of nabij is gelegen.

5.2.3 Rijksmonumenten

De Gebiedsontwikkeling heeft geen effect op Rijksmonumenten, omdat deze niet in het plangebied zijn gelegen. Gezien de afstand van de Gebiedsontwikkeling tot de omliggende Rijksmonumenten kan effect op deze Rijksmonumenten worden uitgesloten. De aansluiting van de Nieuwerkerkertocht zuid (in alternatief 2b) op de Hoofdweg ligt in de omgeving van Rijksmonument Andreas Hoeve, maar heeft geen effect op de rijksmonumentale waarden van dit monument.

5.2.4 Provinciaal aangeduide cultuurhistorische waarden

De Gebiedsontwikkeling heeft geen effect op de provinciaal als cultuurhistorisch waardevol aangeduide Ringdijk en -Vaart. Het tast de dijk en vaart niet aan. Wel verdicht het de woningbouw langs de dijk, maar dit aansluitend op de bestaande kern Lissbroek en daarmee het principe van de “dubbeldorpen” langs de Ringdijk versterkend. Lokaal wordt de openheid/zichtlijnen vanaf de Ringdijk verstoord, maar de verstoring vindt plaats in zones langs de Ringdijk waar al sprake is van verstoring door woningbouw, glastuinbouw/bedrijven en groen.

De Gebiedsontwikkeling ligt op afstand van de provinciaal als cultuurhistorisch waardevol aangegeven kerktoren van Abbenes en heeft hier geen effect op.

De Gebiedsontwikkeling ligt nabij Landgoed Olmenhorst, maar heeft geen effect op de waarden en beleving van de provinciaal als cultuurhistorisch waardevol aangegeven stolpboerderij op het landgoed.

5.2.5 Gemeentelijke monumenten

De Gebiedsontwikkeling heeft geen effect op gemeentelijke monumenten. Er is geen effect op de cultuurhistorische waarde van de Ringdijk en Ringvaart. . Zoals in paragraaf 5.2.4 al beschreven heeft de Gebiedsontwikkeling geen effect op de in de omgeving gelegen gemeentelijke monumenten kerktoeren van Abbenes en de boerderij op landgoed Olmenhorst.

5.2.6 Overige gemeentelijk beschermde cultuurhistorische waarden

De Gebiedsontwikkeling van deelgebied Binnenturfspoor heeft een negatief effect op cultuurhistorische kwaliteiten van het zuidelijk deel van de Lissbroekerpolder, zoals met een dubbelbestemming aangeduid in het vigerende bestemmingsplan. De cultuurhistorische waarden zijn uitgangspunt/inspiratie voor het stedenbouwkundig plan, maar naar verwachting kunnen niet alle “verkaveling in smalle, wisselende percelen met bijbehorende kleine waterlopen” behouden blijven. Ook verliest het gebied zijn oorspronkelijk agrarisch karakter.

De Gebiedsontwikkeling heeft geen effect op gemeentelijke aangewezen monumentale bomen, omdat deze niet in het plangebied gelegen zijn.

5.2.7 Overige (niet-beschermde) cultuurhistorische waarden

De Gebiedsontwikkeling Lissbroek gaat ten koste van historisch inundatiegebied. Het gaat om het noordelijk deel van Binnenturfspoor, het oostelijk deel van Lissbroek-Noord, het noordelijk deel van de nieuwe infrastructuur en de groengebieden. Het betreft geen beschermd inundatiegebied en het effect op het totaaloppervlak en het karakter van het inundatiegebied is beperkt: De aangetaste gebieden liggen aan de uiterste rand van het inundatiegebied, in gebied dat deels al niet meer het oorspronkelijke karakter van inundatiegebied heeft door bebouwing en bebossing. Daarnaast is door de bouw van Nieuw Vennep dit deel van het inundatiegebied al afgescheiden van het kerndeel van de Stelling van Amsterdam en heeft hiermee geen ruimtelijke relatie meer.

6 Conclusie

De Gebiedsontwikkeling Lissbroek ligt in de Haarlemmermeerpolder (Lissbroek-Noord) en Lissbroekerpolder (Binnenturfspoor), in gebied dat onderdeel uitmaakt van het provinciaal aangeduide Ensemble Haarlemmermeerpolder.

De Gebiedsontwikkeling Lissbroek heeft een transformatie van het landschap tot gevolg: van nu nog vooral agrarisch / glastuinbouw naar wonen. Het heeft daarmee effect op het cultuurhistorische landschap. Er gaan oorspronkelijke waarden verloren en er komt een nieuw landschap met nieuwe waarden voor terug.

Bij de gebiedsontwikkeling wordt zoveel als mogelijk binnen de opgaven en randvoorwaarden rekening gehouden met het cultuurhistorische landschap en de landschappelijke en cultuurhistorische waarden erin: De gebiedsontwikkeling ligt zoveel mogelijk aan de rand van de Haarlemmermeerpolder, sluit aan op de bestaande kern Lissbroek en ligt deels (Lissbroekerpolder) in gebied dat landschappelijk al verstoord is door glastuinbouw en bedrijven. Dit geldt voor de eerste 2.400 woningen in Lissbroek Noord en Binnenturfspoor, maar ook voor de mogelijke uitbreiding naar 4.000 woningen, die aan de randen van Lissbroek Noord en Binnenturfspoor gelegen zijn en voornamelijk restructies benutten. De groenvisiegebieden liggen in nog relatief oorspronkelijk landschap, maar sluiten op hun beurt aan op bestaande of nieuwe kernen en infrastructuur. Daarnaast geeft de inrichting van deze groengebieden de kans om het landschap duurzaam en voor de toekomst te ontwikkelen en daarmee waarden te creëren en te behouden.

De gebiedsontwikkeling heeft effect op het Ensemble Haarlemmerpolder. Het betreft woningbouw in oorspronkelijk agrarisch droogmakerijlandschap. Het heeft lokaal effect op landschappelijke structuren/elementen en openheid/zichtlijnen. Dit geldt met name voor Lissbroek-Noord, waardoor verdichting de openheid (verder) wordt aangetast en zichtlijnen verdwijnen. De gebiedsontwikkeling heeft echter geen wezenlijk negatief effect op de hoofdstructuur van het Ensemble Haarlemmermeerpolder: het planmatige stelsel van percelen, wegen en vaarten omgeven door de Ringdijk en -Vaart. De gebiedsontwikkeling vindt deels (Binnenturfspoor) plaats in gebieden waarin de kernkwaliteiten al verstoord zijn door bebouwing, bedrijvigheid of groenontwikkeling.

De gebiedsontwikkeling heeft lokaal effect op het historisch inundatiegebied van de Stelling van Amsterdam, maar geen effect op beschermde waarden in het kader van Unesco-Werelderfgoed. Het effect op het totaaloppervlak en het karakter van het inundatiegebied is beperkt: De aangetaste gebieden liggen aan de uiterste rand van het inundatiegebied, in gebied dat deels al niet meer het oorspronkelijke karakter van inundatiegebied heeft door bebouwing en bebossing. Daarnaast is door de bouw van Nieuw Vennep dit deel van het inundatiegebied al afgescheiden van het kerndeel van de Stelling van Amsterdam en heeft hiermee geen ruimtelijke relatie meer.

De gebiedsontwikkeling heeft geen effect op Bijzonder provinciaal Landschap, Aardkundig waardevol gebied, overige provinciaal of gemeentelijk aangeduide landschappelijke of cultuurhistorische waarden, Beschermd Stads- en dorpsgezicht, Rijksmonumenten, Gemeentelijke monumenten en Monumentale bomen, omdat deze alle niet in of direct nabij het plangebied gelegen zijn.

Bronnen

Berendsen, H.J.A., 2004 (4^e druk): *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Gemeente Haarlemmermeer (2016). Erfgoedverordening

Gemeente Haarlemmermeer (2017). Visie Ringdijk en Ringvaart.

Gemeente Haarlemmermeer (2020). Erfgoedvisie

Gemeente Haarlemmermeer (2021). Visie Landschap en Recreatie.

Gemeente Haarlemmermeer (2022). Visie Polderlinten.

Gemeente Haarlemmermeer. Omgevingsvisie 2040

Provincie Noord-Holland. Omgevingsvisie 2050

Provincie Noord-Holland. Omgevingsverordening

Provincie Noord-Holland. Leidraad Landschap en Cultuurhistorie

Provincie Noord-Holland. Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie.

Rijksoverheid (2016). Erfgoedwet

Rijksoverheid (2021). Nationale Omgevingsvisie (NOVI)

Rijksoverheid (2024). Omgevingswet

Vos, P., Van der Meulen, M., Weerts H., Bazelmans, J., 2018: *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*. Amsterdam (Prometheus).

Kaarten

- Grote Historische Atlas (1830-1855), Wolters Noordhoff, Groningen
- Geomorfologische kaart 1:50.000, Alterra, Wageningen
- Kadastrale kaarten 1811-1832 (<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>)
- Topografische kaart 1:25000 (<http://kadata.kadaster.nl>)

Internet

- www.topotijdreis.nl
- <https://geoportaal.haarlemmermeer.nl/portal/apps/sites/#/kaarten>

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1500 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensing en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al 70 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT

www.anteagroup.nl

Copyright © 2022

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar worden
gemaakt door middel van druk, fotokopie,
elektronisch of op welke wijze dan ook,
zonder schriftelijke toestemming van de
auteurs.